

Перевтілення фараона Тла

Міхай Емінеску

Переклав Іван Кушнірик

Вечір... Вечір... Безкрає й спокійне море розіслало своє плесо, наче прозоре голубе полотно, під місяцем, що золотим яблуком пропливає високо в небі, в голубому повітрі... Пустелі Нубії, мов припорошені легеньким сніжком крижані поля, світяться зеленувато-сірими барвами, а там, у далечині, видніються оповиті місячним сяйвом гігантські споруди Мемфіса, священного Мемфіса... Здається, ніби літньої ночі в цілому світі зненацька випав алмазний пил і від його блиску свіже повітря Єгипту стало приємним і ніжним, і тільки поміж довгі, порослі хитливим комишем береги Нілу течуть його води, в яких відбивається, наче у величезному дзеркалі, небесне склепіння, а хвилі, накочуючись, наче рухливий кришталевий саван, одна на одну, виспівують на глибині пісню пісень... Легко, ніби думка, проноситься невеликий чорний човен посеред величних краєвидів, що розкинулися вздовж обох берегів річки... Проноситься повз старовинні міста з їхніми сірими будівлями й нескінченними колонадами, оповитими нічним тьмяним світлом, повз незрушні піраміди — гробниці фараонів, повз мовчазні пальмові гаї. Тільки перелітні птахи, вишикувавшись у чималий ключ, пронизують своїми розпростертими крильми бездонні небесні глибини... Куди вони летять? Куди?

У чорному човні, поклавши велику голову на шовкові подушки, лежав хворий фараон Тла; довкруг його високого чола червонів вінок із квітів маку... квітів забуття й сну...

Його човен мчав вічними хвилями доти, аж поки на одному й другому боці Нілу з'явилися висячі сади... По два на берегах, над ними, ніби на спині гори, знову по два, а на самому верху сходів — іще по два... То були гігантські сходи, вимурувані аж до сонця, і на кожній сходинці розкинувся великий просторий сад, і всі вони, поступово здіймаючись до неба, один за одним відображалися, мов у дзеркалі, в безмежжі Нілу... Відображення висячих садів сяяли глибоко-глибоко в річці, а поміж них у глибині вод, на дні, здавалось, пропливає, виблискуючи, як дорогоцінний скарб, місяць. Човен причалив до берега... Блідий і замислений фараон ступив на берег і відразу пірнув під високі тінисті склепіння садів. Тінь його, неначе намальований вуглиною на білому савані образ, надала на посилені піском стежки. Серед найвищого саду стояв його палац, з круглим куполом, з рядами сірих колон, з гігантськими арками...

Ті мури були такі високі, що фараон здавався чорним жуком, який, опинившись серед нічного світла, поволі піднімався сходами, проходив попід склепіннями палацу.

Він зайшов до великого залу: Мемфіс лежав коло його ніг... Безмежне місто з білими куполами... з океаном височених палаців, з широкими, викладеними довгими білими плитами вулицями, з пальмовими садами — все це утворювало чудову картину, а він зачудовано дивився на неї... Фараонові здавалось, що це мріє дух всесвіту... що для

нього, кому земля з її імперіями є просто невеличким зерням, заповітна мрія в цю мить — Мемфіс... Склепіння вікон вигиналося високо над фараоною головою, звід зали був розмальований усіма знаками зодіака... на високих стінах були зображені фараони Єгипту.

Фараон думав... Величезні примари проносилися в уяві сердешного смертного, який серед цього величного світу почував себе таким маленьким, наче мурашка на тремтливому листку, що пливе водами Нілу... Зненацька на високі вікна опустилися рожеві завіси... фараона в просторій залі огорнули рожеві сутінки, пронизані сяйвом місяця, що линує над Єгиптом. Мемфіс зник... І фараон залишився сам з своїми чорними думками... Ніч німувала... А фараон походжав у рожевій півтемряві зали в своїй чорно-лискучій мантиї... потім вийняв з-за пазухи ампулу з суцільного аметисту, взяв велику чашу, наповнив її священною водою з Нілу... Відкрив ампулу й вилив три краплі рідини, мов чорнило, в чап'ю, і вода в ній помалу-малу стала спершу жовтою, наче щире золото, потім рожевою, як небо на світанку, опісля синьою й глибокою, мов небесна блакить.

Фараон довго дивився на воду в келиху. Йому здалося, ніби із зміною її кольорів у ній відбуваються дивні речі... І справді, спершу в золотій рідіші він помітив на дні малого, мов мушка, чоловічка, старого й лисого, з паличкою в руці, який спав, простягшись на сонці, лише голову сховавши в затінок храму... У рожевій воді йому привиділася ясно-лілова рибка, дуже схожа на вродливого юнака... у блакитній же перед його зором постала людина похмура й холодна, з бронзовим обличчям...

— Через п'ять тисяч років, — прошепотів фараон, усміхаючись. — О Родоне, Родоне!

Він відчинив високі двері й зайшов до іншої зали. Підлога в ній була — суцільне дзеркало... зала без покрівлі... Угорі побачив небо, океан зірок... унизу, в дзеркалі — те саме зоряне небесне склепіння... Фараонові здалося, ніби він нещасний цвіркун, що висить у безмежжі...

— Ісіс! — гукнув фараон до дзеркала. — Покажися, Ісіс!

Підлога почорніла, і на ній показалися білі листки... зображення людей і тварин... Весь палац злегка здригнувся...

— Настала моя смертна година... — мовив фараон, ніби розмовляв сам із собою... — Хочу, щоб ти сказала мені правду... Не показуй минутих образів... які спонукали б мене думати, що на цьому світі ми тільки порох...

У залі пролунав регіт.

— Чого смієшся? — похмуро спитав фараон. — Мені не до сміху, демоне... Хочу почути правду, а не насмішку...

— Порох? — перепитав у нього хтось із холодною й лютою іронією в голосі, — Порох?... Помиляєшся... Що ти таке, фараоне Тла? Ти — ім'я... тінь! Що називаєш ти порохом? Порох — це те, що завжди існує... а ти — лише одна із форм, яких він прибирає... Те, що два роки тому звалось фараоном Тла, колись було чимось іншим, зовсім не тим, що сьогодні носить ту саму назву...

— Твій образ, Ісіс...

На чорній підлозі з'явилося велике червоне коло... на ньому гронами висіли живі істоти

й речі... Внизу мінерали, до яких тяглися корінням рослини... Тварини були прив'язані до рослин, люди — до тварин, мінерали — до людей, рослини — до мінералів, тварини — до рослин, люди — до тварин, і ці різноманітні форми, нанизані на мотузки й причеплені до червоного кола, оберталися й погойдувалися...

— Я все зрозумів...

Підлога знову стала золотим дзеркалом... Небо також заглибилось у свою безконечність.

Фараон побачив себе в дзеркалі, як зупинену мить...

— О Родоне, Родоне! — промимрив скрушно, — Кого я називав Родоне?.. Якусь тінь.

Вій вийшов і з гуркотом зачинив за собою двері...

Дзеркало збрижилось, мов плесо озера... Десять у його глибині, під хвилями, сварилися якісь голоси... Лунали сміх і плач... свист, зойки, зітхання... Серед хаосу несміливих голосів почувся чийсь гучний регіт...

— О лютий мій вороже... — доносився із залу голос. — Піраміди і храми, міста й висячі сади виставляєш ти перед моїм зором... А я сміюся з вас, земні царі, кепкую з вас... Чому намагаєтесь затримати вічність у кам'яних спорудах, які для мене лише шкаралупа лісового горішка... В мені, в загибелі й відродженні, вічність... Ви ж... просто тіні, які мені подобалося малювати в повітрі... ви хочете впіймати мене... Божевільні!

По цьому дзеркало-підлога стало чистим, і вічне небо, глянувши на себе в ньому, замилувалося своєю родою...

Сіра піраміда, чолом сягаючи хмар, височіла серед безлюдної пустелі... Місяць заливав її своїм світлом, так що освітлені місця здавалися вкритими снігом, а затінені були чорні, мов вугілля. Позаду піраміди, на піску, простяглася її видовжена, гостра, велетенська тінь... Фараон, наче чорна рухлива цятка, попростував краєм тіні, аж поки опинився коло підніжжя піраміди... Золотим ключем відімкнув двері, зайшов і замкнув їх ізсередини... зачинив за собою браму світу, опинившись сам-самісінький у величезній гробниці... Тоді запалив смолоскип... Там стояли колони, статуї богів, яких ледь торкалося червоняве світло смолоскипа. Його проміння блискавично вихоплювало з п'ятни, із затінку холодних стовпів чорні зображення велетенських богів, так що здавалося, ніби з-за кожного каменя в кожній примарі світається темні злі очі. З-під ніг статуй витікали тонкі струмки і зникали в землі... Час від часу червоне полум'я смолоскипа, спалахуючи дедалі сильніше, кидало— жмути світла попід похмурі сірі аркади, попри холодні колони в порожні зали... і нікого, нікого не було в цій оселі смерті...

Раптом з'явився Тла... Він з гуркотом зачинив двері гробниці, які відділили його від навколишнього світу... Велике бліде обличчя, глибокі й блискучі очі, горда хода.

Чорна мантия, накинута на плечі, розкішними складками спадала додолу... Суворий, він стояв у червонястому світлі смолоскипа. Страшним було лице цього єдиного смертного у просторій і порожній оселі смерті... Та чи ще був він живим? Трохи згодом покладе він свою обважнілу голову від думок про царство на подушку вічного спокою... Вічного?

Ох, він і думати про це не зважувався.

Він жив наче вві сні... жив серед цілого покоління людей... бідолашний мрійник, вимучений болями, який прагне смерті... Швидко відчинивши двері, він ступив па сходи, що вели в підземелля, присвітив смолоскипом і побачив далеко внизу, під гробницею, як полискує чорна площа... Ніби мовчазний океан хвилювався під пірамідою...

— О озеро! Незабаром ти співатимеш молитви біля мого узголів'я...

Він пішов сходами все нижче й нижче, немов спускався на дно глибокої шахти... І згодом опинився далеко внизу, аж біля озера. Світло смолоскипа не сягало далеко, тому лише частина плеса почервоніла, і на середині озера окреслилися чорні фантастичні обриси порослого дібровою острова...

Фараон піднявся сходами до високої, мов палац, кам'яної урни і кинув у неї смолоскип... І раптом ніби храм засяяв серед глибокої темної ночі — так запалала рідина в урні й освітила всю залу під пірамідою, мов під високим небесним зводом, освітила блискуче озеро, зелену діброву на острові, бліді високі квіти, стежки, посипані сріблястим піском, прекрасний сад... А клуби густого диму здіймалися над вогнем, що палахкотів в урні, й розпливалися вгорі, під склепінням підземелля...

Фараон знову спустився на берег озера... До острова вів насип з дрібної ріні, залитий водою... Фараон пішов насипом... вода сягала йому до колін... від його ходи на поверхні озера в усі боки розбігалися кола й зникали вдалині, поли широкої мантиї торкалися води. Він ступив на острів і при червонястому світлі смолоскипа пішов під темним віттям дерев повз довгі клумби до середини острова...

Там на невисокому п'єдесталі стояло дві домовини... В одній з них лежала жінка з восковим обличчям... Вінок з червоних троянд довкруг чола контрастував з її блідим мертвим лицем... Великі запалі очі були прикриті повіками, обличчя виснажене й худе. З труни аж до землі звисав її одяг... На грудях лежали складені холодні, білі до прозорості, з довгими й тонкими пальцями руки... Жінка була невимовної вроди...

— О Родоне, — заговорив фараон, стаючи на коліна біля домовини і схиляючи своє заплакане лице до її грудей... — Як я тебе люблю!.. Чому ти померла?.. Чи ж я тобі не казав, щоб ти не вмирала?.. Хіба я не прохав тебе, мила дівчино? Чи бачиш ти світло отого величезного світильника?.. Чи бачиш ти сад, серед якого стоїть твоя домовина?.. Чи помічаєш ти корони фараонів, що висять на гілках дерев?.. Ах, якби ти могла їх бачити... Якби могла розплющити свої великі очі, щоб дивитися на мене, поки помру тут, коло тебе, бо незабаром помру і я... Родоне! Піду я слідом за тобою у вічний морок, звідки немає вороття... Небо з його зірками, Ніл з його вічними хвилями... божественний Мемфіс... цілі покоління плакатимуть... та я вмираю, вмираю, бо померла й ти, моя бліда дівчино... моя дівчино...

Фараон приклав своє чоло до її схрещених рук... Темрява... Якийсь холодний туман оповив його мозок, йому здалося, ніби Родоне кличе його з далини, махаючи гілкою фінікової пальми... відчував, що серце в нього б'ється дедалі слабше... що життя витікає з нього... що... нічого... нічого.

Він помер, поклавши голову на її груди.

Величезне полум'я ще горіло, оповиваючись димом, і здавалося, ніби його багряне світло то зникає, то з'являється в фантастичному підземному світі... Потім полум'я згасло, і глибока, безмежна німа пітьма оповила мертву людину.

Все це було так, ніби перед очима промайнула велич, як осяяний блискавкою сон, і після неї залишився тільки морок, схожий на сон без сновидінь, на темряву поза простором і часом.

— ...Не пускайте його! Гур-р-р! За ним, хлопці!..

— Ха-ха-а!

І юрба босих хлопчаків у великих капелюхах гналася по п'ятах за старим обшарпаним жебраком з перекошеним од жаху обличчям і розкуйовдженою головою.

Хлопчаки кидали в нього камінням, а він, сердешний", плакав і щосили вигукував:

— Кукуріку!..

Молодий блідий францисканець проходив повз них... Старий кинувся йому в ноги, почав цілувати поли його ряс і зі сльозами на очах простягати до нього руки...

— Злі й безсердечні діти! — крикнув монах сильним дзвінким голосом. — І не сором вам мучити нещасного божевільного?.. Недоумкуватого жебрака?.. Хіба ви не бачите, як він плаче, хіба не бачите, як здіймає худі старечі руки?.. Ах! Хай на вас упаде боже прокляття!

— Кукуріку! — гукнув старий, тремтячи зі страху.

Перелякані діти, витріщивши на блілого ченця свої розумні очі, розбіглися, мов згря горобців. Францисканець підняв старого із землі й поніс його до високого мурованого будинку, там легенько опустив на землю, підмостивши йому під голову свій ковпак... Потім приклав гарну руку до серця бідного недоумка, яке, здавалося, мало не вискочить з грудей від жаху, і сидів біля нього доти, поки не відчув, що той заснув... А тоді поклав коло старого білу хлібину й пішов, зітхаючи... Велика сльоза блищала на оці вродливого монаха.

У старому кам'яному будинку, під яким чернець поклав бідолашного старця, містилася міська рада Севільї. Над старовинним містом, над його безлюдними вузькими вулицями стояло темно-блакитне небо й пекуче сонце. Нестерпна виснажлива спека розігріла каміння бруківки, пісок і мури, змусила міщан опустити в кожному вікні штори... Місто здавалося глухим і незаселеним, бо на вулицях і площах не було видно ні душі. Жебрак спав, сховавши голову в затінку стіни... Однак, хто його знає, чи спав... Густа тінь від будинків, лінощі спекотливого дня, піде жодного руху, жодного голосу — все це ніби говорило, що в цьому місті всі люди або повмирали, або сплять... А оті нещодавні дитячі вигуки — не що інше, як перерва серед постійної тиші.

Сердешний старець заснув... І дуже дивні сни він бачив... Здавалося, ніби все його тіло може видовжуватися й скорочуватися, набирати будь-якої форми... Спершу здавалося, ніби його голова поступово надимається, і він стає старим горбуном, огрядним і жартівливим, або відразу ж висихає на тараню, перетворюється в здоровенного чоловіка з невеликими блискучими очима, одягненого в довге чорне вбрання... або

ніби надимається його тулуб, ноги тоншають, і він робиться схожим на лантух з борошном на двох топких веретенах... Відтак від відчув, ніби дуже швидко стискається і перетворюється на маленький зародок у жовтку яйця... Крізь білок він усюди бачить тільки шкаралупку, опісля починає метатися, наче мурашка, всередині яйця і рости, рости, аж поки йому здається, ніби щось тисне йому на плечі...

"Ага! — подумав він. — У мене виростає пір'я".

Далі старіш відчув, що росте далі, що в нього вже вирости чималі крила... що він зробився півнем. "Кукуріку!" — співав він під парканом на порожньому подвір'ї, походжаючи між кам'яними плитами по болоті, на якому залишалися химерні сліди його лап, мовби знаки зодіака... "Кукуріку!"... — гукав, однак почував себе кепсько... Голова була важка... гребінь звисав униз, у круглих, наче дві сталеві кульки, очах тьмарилося... Тоді він схилив голову й сховав її під крило... став на одній нозі й заснув.... Але на жердині сиділа ворона й весь час кричала: кар! кар! кар!.. Це каркання переслідувало його уві сні... аж поки він збагнув, що вже нічого не відчуває... Потім у нього перед очима простяглася якась рожева плита, відтак зникла й вона... Після цього йому здалося, ніби він маленька чорна цятка, що все зменшувалася й зменшувалася, поки від неї не залишилося нічого.

Надвечір місто почало прокидатися... Тихою ходою проходили повз старого люди й допитливо заглядали йому в обличчя... "Помер сердешний Балтазар!" — думали вони... Надійшов один із радників міста й пересвідчився, що жебрак таки переставився... Однак жоден із священників не схотів його поховати. "Він був біснுவатим, — відмовлялися вони, — то як же благословляти тіло біснуватого?.."

Та знайшлося двоє вбогих чоловіків, які взяли за кілька монет з комунальної каси поховати небіжчика. Вкопали йому могилу на краю цвинтаря. Вночі, при місяці, вони прийшли з двома збитими одна до одної дошками, поклали на них мерця, глянули на нього, як завжди дивляться на покійника — не співчутливо, а з відчуттям душевного сум'яття перед трупом...

— Красивий старий, — мовив один з них, — наче цар із казки... Волосся довге, сиве, аж на плечі спадає... голова велика й важка, бо мертвяки всі важкі.

— Пхе! — озвався другий... — Знайшов чим забивати собі голову!.. Чи нам нема чого робити, щоб оце гаяти час над небіжчиком? Берися за дошки та й несімо!

Незабаром вони дісталися до цвинтаря за містом, що був обнесений довгим білим муром — при місячному світлі здавалося, що він побілений вапном... пройшли в чорну хвіртку й наблизилися до могили, коло якої ще парувала свіжа земля. Дно вогкої ями було встелене соломою... Гробарі перевернули старого з дощок долілиць у могилу на соломі... зверху також прикрили його оберемком соломи... і почали закидати яму землею...

— Вже пізно, Баромею, — сказав один з них, — ходімо додому... А завтра прийдемо й закидаємо могилу... Вже й так накидали чимало землі, небіжчик не лежатиме розкритий...

— Що ж, ходімо!

Вони взяли заступи на плечі і, стиха розмовляючи, вийшли з— цвинтаря. Блискучі хрести купалися в місячному сяйві, квіти на могилах шелестіли од легкого повіу вітру, білів мур, що оточував цвинтар — оселю христів і гробів, над ними пропливав блідий і скорботний місяць. Удалині виднілися фантастичні контури міста, його будинки й вежі, мовчазні вікна, що приховували таємниці, і все це здавалося оповитим у прозорий саван з білого світла... Тільки зелена жаба не спала й сиділа в траві з розчепіреними лапками... "Ква-ква", — квакала вона на місяць і розбудила комара, що відпочивав у своєму сховку. Він задзижчав: дззз! дззз! Більше ніхто не озивався, крім цього дуету, однак небіжчику здавалося: то сюрчить цвіркун... Він ніби чув цього цвіркуна, проте нічого не думав... Згодом голос цвіркуна став тоншати, нагадуючи бриніння золотої струни, зворушливе й тремтливе... І саме тепер мертвяку спало на думку золото... Золото, золото... Це слово виростало не в його свідомості, а в серці.

Тим часом його пам'ять оживала... йому здалося, ніби могила — це гарна зала, повна квітів і дзеркал, проте поки що не освітлена... Пролунала тиха музика, дивна й приємна. Він відчув, що в приміщенні люди: повногруді дівчата в білих сукнях походжають по залі, а юнаки, тримаючи їх під руку, шепчуть їм слова кохання... В залі панував присмерк і гомін. Зі стелі звисала лампада, світло якої яскравішало дедалі більше й більше, з цятки, наче кінчик голки, воно ставало світлячком, із світлячка перетворилося на тонке сине полум'я, і в міру того, як воно розгорялося, голоси лунали дедалі гучніше... Почувся сміх, регіт, жарти, музика, гамір, як на балу... Мертвяку здалося, ніби все це витвори його фантазії, зрозумілі, як у звичайному сновидінні...

Він відчув, що на нього щось тисне... скинув глину й солому з тіла, з обличчя, і побачив себе в глибокій ямі, не відаючи, як у ній опинився, не знаючи, хто він. Тим часом над ним, над його головою, переповненою всілякими химерами, високо в небі плив повний місяць.

"Хто я?" — спало йому на гадку. Його свідомість була ясною, в уяві спливали чіткі образи, сповнені життя... в голові поставав цілий світ, про походження якого старий і не підозрював. Він вважав себе розумним, ось тільки пам'ять, саме пам'ять була тим, чого йому не вистачало... Він заплющив очі, щоб відгородитися від зовнішнього світу й поблукати полем своїх спогадів... Було воно чорне й безкрає... І більше нічого... нічого... Лише теперішнє... минулого ніскільки... або якесь таке невиразне, що нічого в ньому не видно... Тільки далеко-далеко... ніби серед темної, мов чорнило в пляшці, ночі блимав вогник... Похмуре захмарене небо... піч оповила землю — не видно навіть руки з розчепіреними пальцями перед очима... А вдалині, здавалося, бачить він серед мороку очима своєї душі стародавню корону фараона.

"Ох! — подумав старий. — Боюся, що знову збожеволію... бо, мабуть, те, що я маю зараз... розум... я мав не завжди... мабуть, я його колись утратив".

Він вибрався з ями, розрівнявши перед тим солому й глину, аби не було помітно, що в могилі немає небіжчика, і повільно пішов цвинтарем... Дійшов до кам'яного муру... перестрибнув через нього й рушив до міста... Згодом опинився на вузькій вуличці, по обидва боки якої чорніли продовгуваті будинки з круглими вікнами... Там же стояла

церква з високою дзвіницею. Її кам'яні стіни вкривала пліснява, дах — почорніла від часу черепиця, зяяли вибиті вікна, на старих масивних дубових дверях був прибитий чавунний хрест, оздоблений металевими квітами... Жебрак відімкнув їх великим іржавим ключем, піднявся вузькими сходами нагору й увійшов до приміщення з високим склепінням, посеред якого стояв стіл із сірого каменю та старе крісло з обшарпаною шкіряною оббивкою... Лише місяць злякано зазирає у вікно без віконниць, яке нагадувало вхід до кам'яної нори. Сивий жебрак здивовано поглядає на речі, що його оточували... він інстинктивно подався до цього барлогу, відімкнув його, бо мав із собою ключ... Стара, темного дерева шафа, прикрашена різьбленням, була напіввідчинена, лампадка з червонуватого скла розсіювала по порожньому приміщенню кволе рубінове світло... Він відчинив шафу... вийняв з неї старий пергамент і розгорнув його перед собою... То була карта Іспанії. В одному місці вона була вимазана жовтою, як золото, фарбою. Жебрак підійшов до вікна й довго дивився на замальоване на карті місце.

— Гм! Так, так! Там має бути мрія мого життя...

І немовби злякавшись своєї недбалості, бо залишив шафу відчиненою, жебрак швидко кинув у неї пергамент і поспіхом замкнув її сталевим ключем... Опісля став походжати по кімнаті... В кутку стояв горщик із землею... Жебрак висипав землю на підлогу... На дні горщика були золоті монети... З якоюсь дивною жадобою він зав'язав гроші в стару ганчірку й сховав вузлик за пазуху... Все, що робив, здавалося йому природним, однак якби спитав себе, чому так чинить, не зумів би пояснити... Діяв несвідомо, інстинктивно, як тварина, що робить усе необхідне, не знаючи навіщо.

Старий підстриг бороду й чуба іржавими ножицями... відкрив ветху почорнілу скриню... дістав з неї гарне оксамитове вбрання й переодягнувся в нього... Вийняв із скрині дзеркало й оглянув себе в ньому... потім знайшов бузкового кольору пляшечку з парфумами й побризкав одяг...

Коли вийшов з церкви в капелюсі із золотим шнурком, у розкішному вбранні з гудзиками із самоцвітів, з оздобленими діамантами перснями на пальцях, то мав вигляд багатого літнього дворянина. Через якийсь час зупинився біля старовинного палацу, збудованого в гарному мавританському стилі, перед яким розкинувся сад з розквітлими деревами, оточений решітчастою залізною огорожею з позолоченими гострими шпичаками... Підступив до склепінчастої брами й подзвонив... Відчинив йому воротар і вклонився аж до землі... Старий попростував тінистою каштановою алеєю до високих сходів, накритих балдахіном на стовпах, схожих на стебла лілії, і ввійшов у палац... Швидко піднявся застеленими м'яким килимом сходами до розкішної зали, на стінах якої невиразно вимальовувалися в присмерку місячного світла похмурі картини. Коло вікна сиділа в кріслі висока бліда дівчина. Коли він зайшов, вона здивовано повернула до нього голову... Старий підійшов до неї...

— Це ви, сеньйоре? — тихо спитала вона... — Сідайте навпроти мене... Маю вам багато що сказати...

В її великих темних очах стояло невимовне страждання. Дівчина не плакала, та було

видно, що вона в розпачі.

— Говори, моя дівчино.

— Сеньйоре... моя родина вирішила, що я маю стати вашою дружиною... і мушу нею стати, бо не годна чинити опір... Але я не можу вас любити. Кохаю молодого рицаря, молодого і вродливого, а ви старий... Однак, відколи я вас, маркізе, зустріла, мені здалося, що у вас шляхетний характер, що ви не захочете, аби я пожертвувала собою ради цього шлюбу, який не принесе щастя ні вам, ні мені...

— Я люблю тебе, сеньйоро, — сухо й коротко відповів маркіз. — Проте не хочу зробити тебе нещасною... Коли бачу тебе біля себе, стаю егоїстом, бо ти дуже вродлива... Я, панночко, відмовляюся від твоєї руки, але тільки з однією умовою... її, зрозуміло, дуже легко виконати... Я мушу негайно, цього вечора, покинути ваш дім... Звели запрягти карету, і я поїду... Будь така ласкава і дай мені ручку та папір, щоб міг написати про свою відмову... Запроси батька й двоюрідного брата як свідків... бо я хочу, щоб ти була щасливою...

Дівчина, спаленівши від радості, вийшла, наказала приготувати карету для маркіза, привела батька й двоюрідного брата...

— Що сталося, маркізе?.. Ви відмовляєтесь від...

— Стривайте, графе! Не гаймо часу. Ви намагалися зробити нещасною вашу дочку, а я не хочу, щоб моє багатство було причиною цього... Знаю, графе, ви вбогий... отож дарую у придане молодій, од якої відмовляюся, половину мого майна... Можете покликати нотаріуса...

Нотаріуса негайно покликали, і маркіз продиктував дарчу. Граф зі сльозами на очах гаряче дякував йому. Дівчина з двоюрідним братом стали перед ним на коліна, поцілували його руки... Він їх поблагословив і поспіхом вийшов надвір. Карета стояла готова, коні нетерпляче пофоркували... Тоді маркіз швидко вернувся назад до палацу, зайшов до слабо освітленої кімнати. Тут, на ліжку, лежав старий, як дві краплі води схожий на нього. На стільці був складений такий же, як і в нього, одяг... Старий спав глибоким сном... "Так, так! — говорив він уві сні. — Не дивуйтеся... я відмовляюся від руки доньї Анни... і дарую їй половину мого багатства".

— Йому сниться те, що я вчинив, — сказав маркіз тихим голосом. — Тим краще... тим краще...

Маркіз спустився в двір, сів у карету, і вона поїхала спершу довгими вулицями міста, потім помчала польовою дорогою... Поле здавалося просторим зеленим полотном, поцяткованим букетами з різноманітних квітів. Маркіз їхав довго, десь до другої години ночі.

Стародавній замок із запущеним садом височів на схилі горба... Ця будівля з розваленими стінами нагадувала купу каміння. У парку стояли сухі дерева, на їхніх стовбурах росло безліч молодих тонких дерев. Наче в старому лісі, тут на рештках зогнилих пнів здіймалася нова поросль... Карета заїхала в зарослий травой й здичавілими кущами двір, зупинилася перед сходами... Маркіз відпустив карету і ввійшов до високих темних кімнат замку. Холодні стіни в них були обличковані

квадратними кам'яними плитами, меблі старовинні й вицвілі, картини в рамах чорного дерева невиразні й похмурі. Маркіз запалив свічку в срібному свічнику й почав ходити просторими й порожніми кімнатами, згадуючи давнину. Поважні портрети, що висіли повсюди на стінах, здавалося, дивилися на нього зі своїх рам.

Згодом маркіз потрапив до високої, без вікон, кімнати... Крім тих дверей, у які він зайшов, інших не було... Він зачинив їх за собою, заклав зсередини залізною штабою... підступив до стіни з квадратних кам'яних плит, натиснув рукою в одному місці... Кам'яна стіна повернулася, наче на завісах... Присвітивши свічкою, маркіз швидко стрибнув у отвір і став перед сходами, що вели в підземелля, засунув стіну на місце і почав спускатися сходами, що глухо гули в нього під ногами... Застояне повітря тисло груди... Через якийсь час він опинився в просторій підземній залі. У склепінчастих нішах стояли кам'яні статуї середньовічних рицарів у залізних латах і дивилися на нього холодними очима... На цвяху висів плащ... У кутку маркіз побачив бочку з давно зогнилими клепками, поряд з нею срібну чашу.

Маркіз вийняв з діжки чіп. Та нічого з неї не потекло... Певно, осад, що закам'янів довкруг вина, був дуже товстий... Маркіз увіткнув шпагу в бочку й підставив чашу. Пахуче й прозоре, як бурштин, вино полилося з бочки... Маркіз заткнув отвір чопом, підніс чашу з старим напоем до вуст і випив її до дна. Здрігнувся від задоволення. Йому здалося, ніби кам'яні статуї почали гойдатися на п'єдесталах, розмахувати руками. Він постелив плащ на підлогу і, щоб краще бачити, ліг на нього... Статуї зійшли з постаментів і почали танцювати, від ударів їхніх важких кам'яних підошов гуло все підземелля... Статуї тупцяли незграбно, як ведмеді, крутилися, вигукували, лементували, сварилися... Гу-у-уп! гу-у-уп! бу-у-ух! бу-у-ух! Насилу переставляючи ноги, хитали своїми негнучкими тілами, а їх кам'яні очі, сухі й мертві, кружляли разом з одягненими в шоломи головами.

— Хай живе Алманзор! — вигукнула котрась із статуй.

— Хай живе, — відповіла їй луна.

Здавалося, ніби тисячі голосів відповідають на її вигук. Маркіз подумав, що опинився в підземному лабіринті, а це підземелля, в якому він перебуває, тільки його початок... Жахливий тупіт кам'яних рицарів, їхні дикі вигуки, нестримний шал змусили маркіза загорнутися в плащ... Він нічого не говорив... Та, зрештою, статуї навіть не помічали присутності живої людини... Здавалося, ніби він умер або його зовсім немає — лише вони.

Згодом голоси статуй почали тихшати, ставати уривчастими... Вони розповідали, наче старі жінки, сидючи ввечері на призьбі, казки, в яких проходила перед слухачем уся історія іспанського рицарства. Голоси доносилися до маркіза чимраз тихіше й тихіше, поки й зовсім змовкли.... Він заснув.

Коли маркіз прокинувся, від свічки в срібному свічнику залишився тільки невеличкий недогарок, що ледь-ледь блимав... Маркіз помітив на столі в'язку ключів і кілька оплавлених недогарків. Припаливши недогарок від того, що ось-ось мав погаснути, він узяв ключі й відімкнув двері, які вели до сусіднього підземелля. Зі свічкою в

простягненій руці зайшов туди... В кутках темного, без жодного вікна льоху стояли скрині, повні срібла... "Ет, срібло..." — подумав маркіз і пішов далі. Відчинив двері до іншого підземелля... Там при червонуватому світлі воскової свічки в скринях блідо заблищали купи золотих грошей. Він підступив ближче, придивився. То були дуже давні монети, з різних епох. Деякі карбовані ще за римлян, інші — трохи пізніше, але всі — дуже давно... Маркіз пішов далі... Відімкнув наступні двері, там на залізних полицях стояли невеличкі скриньки, повні самоцвітів. У одних — алмази, рубіни та ізумруди, в інших — добірні перли... У підземеллі була зібрана людська всемогутність... Маркіз відчинив ще одні двері і... і побачив накриту білим полотном домовину... Відгорнув набік полотно... Голий череп з вишкіреним ротом, здавалося, сміявся з нього...

"Чого ти кривляєшся? — гнівно подумав маркіз. — Начебто я не знаю, що саме такий кінець людської могутності!"

У душі його знялася буря почуттів... Безліч бажань хвилювали серце, і всі... всі були здійсненні.

— Ех, люди, — мовив він стиха, — я спіймав своє щастя. Маю золото, багато золота, сам не відаю, скільки багатства в моїх руках... Чого тільки не купиш за цей блискучий метал, у якому живуть усі демони світу... Все, все! Велич, славу, корону... розваги... і найцінніше — право і можливість зневажати цілий світ...

— Скільки коштує цнота дівчини? — можу я спитати. — А чого варта любов матері до її вбитої дитини або честь батька, зганьблена безчестям його дочки? Мені називали б великі суми... Значні суми для них, однак не для мене... Скільки коштує прощення церкви за вбивство?.. Чималу суму, проте все ж таки суму... Скільки коштує боже милосердя, коли його виставити на продаж?.. А скільки диявольські насолоди, любов народу, слава, твір генія, щоб купити в нього й увічнити своє ім'я?.. Все, все це продається... — Він люто засміявся. Луна склепінь відповіла клекотом на його жорстокий регіт, і череп мертв'яка в труні, здавалось, також злостиво вишкірив зуби.

— Ось я на самій вершині... Ким я був без тебе, холодний і мертвий метале? Жебраком на вулицях Севільї... А ким став тепер, коли маю тебе? Тим, ким захочу... Що є в тобі? Не можу знайти відповіді в твоєму дзенькоті... Що в тобі? Любов? Ні! Де ж вона? Може, дружба, слава, талант? Ні... Бо нічого такого в тобі не бачу... І все-таки ти допомагаєш здобувати все...

Тим часом справжній маркіз Алварес прокинувся вранці в палаці графа після того, як йому приснився дивний сон, який, звичайно, він і гадки не мав здійснити... Він увійшов до зали, де за сніданком зібралася вся родина.

— О маркіз! Який ви молодий! Щось дуже швидко ви повернулися з села... Однак, зрештою, ми маємо нагоду ще раз подякувати вам за щедрий дарунок, який ви нам зробили вчора ввечері... Ви чудова людина, маркізе...

— Я зробив подарунок?

— Ну, а хто ж?.. А в чому річ? Удаєте, ніби не пригадуєте...

— Мені це снилося, проте насправді я нічого не дарував... Навіть і не думав...

Тоді йому принесли документ. Він подивився на нього і здивувався.

— Підпис мій, не заперечую. Однак він підроблений...

— Як це підроблений?

— Я не відмовився від руки доньї Анни і нічого не дарував.

— Але ж учора ввечері... Пригадайте, маркізе...

— Але ж я не божевільний, графе... Хочете поглузувати з мене, ніби я несповна розуму... Моя карета... Я їду! Подивлюся, до чого дійде з оцим даруванням.

— Яка карета? — спитав воротар, міряючи його поглядом з ніг до голови. — Вашої карети й коней, маркізе, у нас немає... Вчора ввечері ви на ній від'їхали в село....

— Я? Я від'їхав у село?.. — здивувався маркіз.

— Так, так! Ви, а хто ж іще...

— Гаразд, брате... я це бачив уві сні...

— Вам, маркізе, приснилася дійсність...

— Замовте для мене поштову карету... Я хочу поїхати додому... Зрештою, можливо, хтось під моїм іменем та виглядом заволодів і моїм замком... А ця дарча не має ніякого значення, графе... Коли вернуся назад, тоді й поговоримо... Адже я сновида... Нічого не розумію.

І він поїхав у село.

Його карета і слуги були вдома з учорашнього вечора. Слуги дуже здивувалися, коли побачили свого господаря в іншому повозі.

— То я приїхав з вами в село ще вчора ввечері?

— Так, маркізе...

Він швидко піднявся сходами... увійшов до покоїв... На столі побачив портфель, з яким, пригадав собі, їздив учора в місто... "Що ж це означає, господи?" — здивувався він. Походив по всіх кімнатах, але нікого чужого не знайшов. Зупинився нарешті перед дверима останнього покою. О! Вони вже понад сто років зачинені. Замок заіржавів... Відразу видно, що ніхто не відмикав його...

Весь день маркіз думав про те, що з ним скоїлося. А ввечері, замкнувши двері на ключ, сів перед дзеркалом і довго-довго дивився в нього сам на себе... Хотів переконатися, він це чи ні... Погрожував пальцем своєму відображенню в дзеркалі, сміявся до нього, кривлявся... "Ах, ти, проклятий! Ти переслідуєш мене? Робиш подарунки замість мене... вплутуєш у борги, негіднику?.." Відображення в дзеркалі погрожувало й собі пальцем, проте дивилося на нього цілком серйозно, але якимось божевільним поглядом. "Що ж це таке? — злякано подумав маркіз. — Я сміюся, а той дивиться на мене серйозно!.." Він ще раз голосно засміявся, аби пересвідчитись, що чоловік у дзеркалі — його відображення... І воно зареготало... Але як?.. Боже мій! Сатанинським реготом, божевільним...

— Ох! Ох! — вигукнув маркіз, — він таки моя тінь...

Схопив довгу шпагу і почав розмахувати нею перед дзеркалом. І той, у дзеркалі, також замахав шпагою...

— Ну, що ж, виходь, — сказав маркіз, посинівши від гніву. — Виходь, привиде,

схрестимо шпаги... Побачимо, хто маркіз Більбао, ти чи я...

Тоді дзеркало повернулося на завісах, і сухорлявий, як дві краплі води схожий на маркіза, чоловік з'явився із ніші в стіні.

І вони схрестили шпаги... обидва сиві... обидва похмурі і спритні... Кожен з них бився із своїм двійником... Якби один загинув, то ніхто не розпізнав би, котрий саме... Здавалося, маркіз б'ється з власним приви́дом, який вийшов із дзеркала.

Коли ж він упав з проколеним серцем, привид почав сміятися... Відтак підняв труп і кинув його в отвір за дзеркалом. Квапливо штовхнув дзеркало на місце... витер шпагу від крові й сів у крісло, в якому чверть години тому сидів тепер уже мертвий справжній маркіз.

Наступного дня надійшов лист від графа. Граф докоряв маркізові за те, що той глумиться з його родини, і повернув назад дарчу. Тоді новий маркіз написав доньї Анні таку записку:

"Дорога донья!

Я, як вам відомо, стара й химерна людина. Не люблю, щоб мені дякували, запевняли в дружбі, говорили різні пусті слова, в яких часто не відчувається жодного почуття... Я зробив Вам добро не для того, щоб Ви були мені вдячні, а тільки тому, що це було мені приємно. Аби уникнути подяк, дуже мені неприємних, я влаштував отой невеликий скандал. Повертаю Вам дарчу. Вона справжня.

Більбао".

Тепер у його руках був ключ од людської волі, і він міг дати людям усе, що заманеться. Радість, заздрість, страждання, любов, ненависть... "Отже, я тримаю тебе в своїх руках, о багатство — квінтесенціє порухів історії... Ти, уособлення сил людських і сил підкореної природи, залежиш від тремтіння моїх рук, від вигадок мого розуму, від бажань мого серця...

Ану ж бо, поети, оспівуйте місяць, учені, досліджуйте витoki мислення. Я все це тримаю сховане в дзенькоті золота... Все, що ви шукаєте, все, чого ви не можете мати, я можу... Однак усе це буде обманом... Що ж таке правда?"

Незабаром маркіз придбав найкращий палац у Мадриді, і через якийсь час його салони заповнило найелегантніше панство країни... Вродливі принцеси, почувши про казкове багатство маркіза, захотіли прибрати до своїх рук оте безмежжя можливостей, які ховає в собі золото... Бо воно, золото, — це замки над вічним шумом моря, сади, пісні, звуки арфи, вродливі коханці... А щоб його мати, варто лише палко й проникливо глянути на старого, пристрасно усміхнутися юними соковитими устами... ніжно махнути віялом. Чом би й ні? Чом би й ні?..

І помолоділий від цих виявів уваги, маркіз почав отримувати парфумні записки в розкішних букетах...

А якою чарівною була Елла!.. Чоло в неї наче з мармуру, волосся попелясто-золотисте, очі великі, в них, здається, було закохане навіть небо... Можна було подумати, що зоряний всесвіт дивиться на землю тільки заради її очей... Руки в дівчини ніжні, як лілія, плечі білі, мов сніг... Справжня поема... Проходячи повз нього, вона завжди

усміхалася... Серце маркізове молоділо, коли він бачив її. Була вона струнка й тендітна, мов очеретина, що повільно погойдується од легкого повіту вітру... А як появлялася в широкій білій сукні, у вінку з червоних троянд, то здавалося, що це ангел зійшов з небес...

Дивлячись на своє багатство, маркіз уявляв, що його душа — темна комора, де золото й самоцвіти лежать у пітьмі, що полум'я любові, запалавши в його серці, змусило б заблищати оті металеві квіти в усій їхній пишноті, виявити силу свого впливу... О Елла! З нею можна було мріяти про рай... Він уявляв, як гуляє з нею під руку серед пекучої спеки, що прозорим серпанком висіла над усіяними квітами полями, розривала на клапті зграї хмар, укривала сліпучим блиском дзеркало вічного моря... А душа Елли вгадувала його думки... І хоч би скільки він проходив повз неї, весь час її вуста тихо й звабливо шептали йому про кохання... Ах! Хто ж міг знати?

Якось після балу Елла присіла на край дивана... Маркіз підійшов до неї... її великі очі світилися дивним сяйвом... груди злегка здіймалися... Він приклякнув біля її ніг.

— Елло! — спитав тихо. — Чи можеш ти мене любити? Чи кохаєш ти мене?

— Давно, давно люблю! — прошепотіла ледь чутно вона.

— Обманюєш!

— Обманюю?! Чого б це я обманювала?

— Може, ти так говориш тому, що тебе приваблює моє багатство... То знай — його в мене немає... Мільйон — ось усе, що ще в мене є... Решту давно розтратив... Та нехай... Я химерна людина. Віддаю тобі півмільйона, щоб ти могла вільно подумати про те, що скаже тобі твоє серце. Тобто, чи змогла б ти покохати значно старшого за тебе чоловіка, якщо ти багата... Скажи, прошу тебе.

Її очі гнівно заблищали:

— Ах... як ти можеш думати, ніби тільки золото, ніби тільки його блиск здатний зворушити моє серце... Ні, ні! Я можу відмовитися від тебе, однак вічно любитиму... Я, настрашена твоїми жорстокими словами, спроможна втекти геть, аби не слухати цих порад... Проте не маю сили забути тебе...

— Елло, все моє майно... цілий мільйон... ось тут, у цьому гаманці... Там і дарча... Кладу її на стіл... Сам іду геть... Не хочу, щоб моя присутність змусила тебе почервоніти... Ніхто в світі не відатиме про джерело твого майбутнього багатства... Коли станеш багатою, то матимеш змогу обрати кого захочеш...

— О, — мовила вона крізь плач, — ніщо не дарують з таким холодом і жорстокістю в серці...

Він вийшов. Вона сиділа й дивилася на гаманець... Руки в неї тремтіли, очі сяяли жадібним блиском... Вона схопила гаманець, сховала за пазуху й вибігла із зали.

Згодом маркіз повернувся.

— Пішла, — тихо сказав він. — О золото... Отже, не все можна дістати за тебе. Тільки вдаване кохання... Справжнє — ні!.. А дружбу? Побачимо, чи можна купити дружбу... Завтра все місто знатиме, що я жебрак. Старий жебрак, закоханий у ангела...

Наступного дня маркіз отримав безліч листів... Жінки вимагали назад свої любовні

записки... Приятелі пробачалися, що не мають змоги прийти до нього в гості і т. ін. і т. ін. Давня історія повторювалася перед його очима... Друзі стали ворогами, підлабузники глузували з нього... жінки вважали його потворним і дурним... Темрява оновила його душу...

"Омана, омана, — думав він. — Надіявся одержати за золото щиру дружбу, вдячність... кохання... Нічого того немає, лише омана... Старець буде тішитися, що я збіднів, матиме задоволення, коли побачить мене, зубожілого, поруч із собою. Багатії, дізнавшись про моє убожество, радітимуть, що їхній суперник, який вихоплював у них з-під поса все щонайкраще, залишив їм вільне поле діяльності... радітимуть, що жінки й вина подешевшали, бо ніхто вже не платить за них так дорого... ніхто вже не цінить їх так високо..."

Маркіз не спав багато ночей. Разом з утратою золота загинули його мрії про щастя...

— Я платив їм, аби вони мене дурили... Золото — джерело лицемірства і брехні... Нічого справжнього... О кохання, кохання, — прошепотів він, нарешті засинаючи...

Маркіз відчував, що божевілля знову заповняє його душу, і вона перетворюється на розпечену кулю... Здавалося, що темний морок налягає на його почуття й свідомість, і світ довкруг нього перестає існувати. Крізь глибокий сон маркіз ніби ще чув, мов тонкі й ніжні звуки скрипки, слова про кохання... А далі він уже не чув нічого... нічого...

Посеред високої похмурої каплиці на важкому столі стоїть домовина, накрита саваном з чорного оксамиту, з вишитими по ньому золотими зірками... Глибока темрява оповила все довкола, і тільки один-єдиний смолоскип ледве блимає над труною... Нема нікого, навіть священика, який би проказував схвильованим голосом заупокійні молитви. При блідому світлі видно під саваном обриси трупа...

Зненацька відчиняються чавунні двері й до каплиці заходить висока жінка. Її чорна сукня злегка шелестить по кам'яних плитах долівки, тонкий мережаний серпанок закриває бліде обличчя... За нею ступає старий з догідливою міною на лиці.

— Отже, це він? Ах! Дитя моє... Так закінчується людське життя... Правда ж?

— Ох принцесо, — каже їй літній слуга... — Хіба можна з вашим розумом закохатися в людину без серця, яка зневажала жінок, для якої смерть здавалася порятунком?.. Жодна жінка, пані, не зуміла б заповнити серце цієї забобонної людини, гордої і вбогої. Цього навіженого, одне слово...

— Бо непорочне серце не знає любові...

Вона підняла край савана й відкрила гарну, немов із синього мармуру, голову із застиглою на вустах посмішкою невимовної краси...

— О Анджело! — тихо мовила вона. — Чи звідав ти, що таке кохання, щоб ним нехтувати? Чи тішили коли-небудь твоє вухо оті ніжні й ласкаві квіти ночі — слова про кохання, чи зазнав ти жіночих пестощів?.. Чи лягали коли-небудь на твоє чоло лагідні доторки-поцілунки, що їх віддають вологі губи жінки, аби дізнатися, які думки снують у голові коханого: про любов, про бажання, про страждання?.. Ох сердешна самотня істото, я накриваю тебе квітами... Спи! спи!

Вона поклала свої руки на його мертве біле чоло... Небіжчик лежав у домовині із

застиглою невинною усмішкою на вустах.

Обличчям слуги майнула холодна скептична посмішка... "Якби він був живий, вона б його вбила... — подумав слуга. — Погралася б ним лише один день. Однак цього не станеться... юнак мертвий... Цього разу смерть змилостивилася над непорочним святим серцем... Тепер моя вродлива принцеса може бути сентиментальною... Який глум!.."

Жінка закрила лице небіжчика... Знадвору долинув шум голосів... Слуга й принцеса швидко вийшли, зачинивши за собою чавунні двері... Небіжчик залишився сам...

— Даруйте мені, пане, але, висловлюючись метафорично, мені здається, що ви не сповна розуму...

— А це ми побачимо, пане Дрейфусе, побачимо...

— Метафорично кажучи, ви хочете воскрешати мертвих... Пробачте, пане, однак це суперечить здоровому глузду...

— Метафорично кажучи, ви м'ясник, пане!

— Але ж, пане, відкинувши всілякі забобони... мертва людина не може бути живою... Один та ще один — два... Живий не може бути мертвим... Два та ще два — чотири... Говорячи метафорично...

Відчинилися головні двері, і до каплиці, жестикулюючи і сперечаючись, зайшли двоє чоловіків.

— Але ж цей юнак не тільки мертвий, він навіть не хотів жити...

— Припускаю, припускаю... проте... мені справді байдуже, що він не...

— Хотів чи не хотів... не хотів чи хотів... про це я не питаю... А подайте-но сюди світло! Невелику каплицю заповнили люди.

— Метафорично кажучи, людина не може бути живою й мертвою водночас, — мовив лікар Дрейфус.

Тоді другий чоловік підійшов до труни, зняв саван і звелів:

— Віднести його додому й покласти в ліжку, а не до церкви.

Священик перехрестився. Він же одержав гроші за похорон наперед. Йому байдуже...

Чи хтось дивувався всьому цьому? Так, сам небіжчик. Він чув розмови довкола себе, заплющеними очима бачив готичне склепіння каплиці, свічку з білого воску у себе в узголів'ї... Проте йому здавалося, ніби все це відбувається в його уяві... Але йому подобалося бути мертвим... Він ніби перебував у іншому світі й не розумів, чому сперечаються через якийсь там труп... Йому здавалося, ніби він перебуває у каплиці і водночас ніби його там немає, він сам себе бачив у труні й пам'ятав добре, що кілька хвилин тому якийсь демон підійшов до нього й поклав на його чоло блакитні квіти. Небіжчик не сумнівався, що життя залишило його, був певен цього, однак знав, що коли захоче, то склепіння каплиці розсунеться, і нічне небо, всіяне тисячами зірок, простелить над ним своє голубе покривало... Ось він уже й опинився на просторому безлюдному полі... Домовина стоїть самотня під небесним куполом, всесвіт ближчає і сипле на нього зорі. Присипаний ними, він уже нічого не бачить, крім золотих друзок, що впали на його очі.

А втім, він помічав усе, що хотів... Дивився на свою матір, яка, судорожно стискаючи в руці білу занавіску, плакала біля вікна... Виходило, що він таки мертвий... Потім знову все зникло, і його оповив морок.

А через якийсь час він побачив себе у своїй кімнаті, стіни якої були розмальовані блакитними квітами. Йому здавалося, що він лежить у ліжку, чує, як старовинний годинник на стіні видзвонює повільно і монотонно... Йому здавалося, що у вікні стоїть чиясь тінь із плетінням у руці, що до нього навіть доноситься шелест спиць, що портрети зі стін дивляться на нього з любов'ю, мов давні знайомі... Потім вирішив поворушити рукою, однак не зміг... хотів гукнути, та не зумів, тим часом тінь у вікні тихо співала тужливим голосом колискову пісню, яку він часто чув у дитинстві... Хотілося заплакати.

— Мамо! — позвав згодом.

— О, він живий, живе! — почув радісні вигуки.

Мати наблизилася до нього і вкрила його лице поцілунками.

— Сину мій... любий мій синочку!

— Живу, — промимрив скрушно. — Отже, я не номер... Небуття не зласкавилось і не прийняло мою змучену Душу.

— Цить, не говори такого! Твої слова — богохульство... Ти житимеш... ради мене... Твоє чоло, вічно нахмурене від сумних роздумів, проясниться... ти будеш людиною між людьми...

— Добрий вечір, юначе, — мовила вона посміхаючись. — Такий сумний і такий закоханий?

— Не знаю!

— Ах! Не знаєш! Чого ж ховаєш твої прекрасні очі?.. Та я відаю, що затаєно в їхній глибині... образ...

— Мої очі обманюють, пані.

— Нехай скажуть мені якусь неправду... Хочу, юначе, бачити, що розповідають твої очі.

— Нічого.

— Заглянь прямо мені у вічі, хай пересвідчуся, чи спроможний ти дивитися...

Тоді він звів на неї очі... Через якусь мить вона заплющила свої.

— Я не хочу, щоб ти так дивився... Твої очі такі ясні, такі голубі, такі темно-прозорі... Наче очі дитини... Здається, вони викликають довір'я, і я щиросердо розповіла б їм усе, що в мене на серці... Ти — стара людина з обличчям дитини. Здається, при їх світлі почуваю себе мудрішою, проте, коли дивлюся в них, мені стає страшно їхньої глибини... Ти безжальний, мій дорогий...

— Ваша правда, пані, я немилосердний... але тільки до себе, більш ні до кого іншого... Якби я вас любив, пані, то не був би щасливим...

— Ах, замовкни, а то затулю тобі рота... Не говори мені про кохання, навіть не натякай про нього... Твоя присутність, щойно сказані тобою слова затьмарюють мій зір... Залиши мене зі спогадами моєї молодості... Хочеш, аби я тебе взяла до школи? Щоб показати тебе одній зухвалій жінці? Вона марно намагається навчити любити чоловіка,

який зневажає жінок, зовсім до них байдужий, тікає від них, щоб закохатися в себе самого... Хочеш, щоб я гралася з тобою? Я зважилася б, хоч це й небезпечно для мене. Щоб ми з тобою гралися в дитячі ігри, щоб я тебе легенько ляскала по щоках, але не боляче, щоб змусити впасти на коліна і верзти нісенітниці? Я зробила б так, однак ця роль не для тебе... Признаюсь тобі відверто... щоправда, твоя доля, як її передбачаю...

— Скажіть, пані,— мовив він тихо, — ви знаєте, що я забобонний... А така жінка, як ви, мудра, з ясным розумом, скаже мені правду... Крім того, ви моя приятелька... До того ж єдина приятелька, з якою я зважуюся ділитися своїми химерами, своїми болями, які ви називаєте фантазіями...

— Ти закохаєшся, бо ніхто цього не може уникнути...

О, горе тобі, я знаю, в кого і як... Нещасна твоя голівонька, якщо закохаєшся, кажу тобі це наперед... Краще б ти одружився... Одруження також нещастя, але незрівнянно менше, ніж кохання.

— Одружіть мене, пані!.. Бачите — я вас слухаюся...

— Одружити?.. Гаразд...

Вона присіла коло нього й поклала свій голий лікоть на його плече...

— Глянь он туди, в куток зали, на оту дівчину... На її біле чоло, навколо якого в'ються русяві кучері, на її голубі, такі серйозні і сповнені лагідної ласки очі... На її уста й обличчя, на якому легким серпанком блукає зворушлива тінь меланхолії... У блідій руці вона тримає квітку лілії, спокійно милується нею... Вродлива голівка красуні злегка нахилиється, і здається, ніби квітка в'яне від любові під її поглядом... А тепер уяви собі, що ця дівчина твоя... Уяви, як вона освітлює своєю ангельською красою темні ліси твоїх володінь, як сидить біля блакитних джерел у твоїх борах і плете вінки, очікуючи, коли її мандрівний коханий спуститься вузькою стежкою з гір і сяде коло неї, а вона вкриє квітами його чоло і груди... Скажи... чи любив би ти її? Я закохана в неї...

— Вона ангел, пані! — сказав він невдоволено. — Хіба ви не знаєте, що я ненавиджу ангелів, їхні ласкаві божественні погляди? Вони з їхнім невинним виглядом, з білими, мов сніг, лицем, плечима й грудьми — це мрія моєї душі. Якщо б моя кохана померла, то я зостався б самотнім на землі, мов той диявол у святоншому вбранні. Втім, я боюся подібного кохання, страшенно боюся... Коли я буду злим, вона — покірною, як ягнятко... коли вергатиму прокляття, вона молитиметься повсякчас, коли буду злоститися, вона цілуватиме свій золотий хрестик... Ах! Я був би безмежно нещасним, як ніколи. Більше того, я закохався б до безтями, і вона також любила б мене... І повторилася б давня людська трагедія... Двоє людей кохаються, хоч і не підходять одне одному...

— Знай, я гніваюся на тебе... Не буду розмовляти з тобою... У тебе вже немає матері...

— Люба моя матуся... — мовив він, цілуючи її руки.

— Прошу тебе... Ах! Яка досада... Коли б я могла ненавидіти тебе чорною лютою ненавистю... Однак це неможливо... Мені хочеться поцілувати тебе... Поцілувати тебе, холодного, мов лід... Чи відаєш ти, що тебе доконає? Байдужість... Якби я кинула тебе в крижане море, тільки тоді ти б вибухнув, наче вулкан, і викинув би струмені лави в

небо, і воно застигло б, мов вічний захід сонця... Божевільний! Одне лиш мене тішить, що я твоя мати, твоя молода і вродлива мати... що ти ділишся зі мною своїми думками, що час від часу викликаєш у мене солодкий страх, що ти диявол і що я люблю тебе! Біля тебе хочеться складати вірші... Сховайся за штору... Я хочу поцілувати тебе, але щоб ніхто не бачив...

Штора гойднулася, ховаючи цю таємницю.

— Одне мене дивує,— знову озвалася пані, спаленівши, як троянда, — відколи я стала грати роль твого наставника? Окрім цього, дивуюся з моєї любові до тебе. Якесь дивне почуття... Ніби я була твоєю дружиною, але давно-давно, а зараз ніби я твоя мати... Зрештою, це солодке й родинне почуття. Не витерпіла б я, щоб ти був моїм коханцем. І незважаючи на це, я тебе люблю...

— Пояснити тобі це почуття?... Мені часто здається, що ми вже були колись на світі, що я тебе любив божевільною і якоюсь дитинною любов'ю... Нерідко бачу в снах Єгипет з його славною історією, сниться, що я був там фараоном і мав вродливу дружину, яку звали Родоне, і що та жінка — це ти...

— Мені також здається, що колись я вже кохала одного навіженого юнака, і що той юнак — це ти... Прощай, мій сину!.. Хочеш, щоб я ще тебе поцілувала?

— Навіть тисячу разів, Родоне!

О штори! Чого тільки не приховують вони!..

— Отже, від сьогодні я стара матрона, мені понад чотири тисячі літ... Я поважна мумія, — мовила вона й підвелася, скорчивши похмуру гримасу. — Прощай!..

Потім стрибнула легко, як газель, і зникла серед гомінливого натовпу.

"Дивна дівчина, — подумав Анджело. — Проте чудово сказала про наше кохання... Так, наче я був одружений з нею давно, наче палка любов уже минула, а я залишився й далі молодим... А яка вона гарненька... Я міг би цілими днями дивитися на неї, міг би цілими днями розмовляти з нею, але так, як старий чоловік з вісімнадцятилітньою дівчиною... Я старий, дуже старий", — зітхнув він.

Лікар де Лі підійшов до нього... Взяв крісло, поставив проти Анджело й сів, ляснувши долонями по колінах. Потім, посміхнувшись стиснутими вустами й погладивши бороду, поглянув на юнака і спитав одними лиш очима: "Ну?"

— Невже ти не знайшов собі іншого місця, юначе? — спитав Анджело, сміючись.

Доктор не відповів.

— Хочеш, щоб я пішов?

Жодної відповіді.

— Отже, щоб залишився?

Знову мовчанка.

— Не відповідаєш?

Лікар заперечливо хитнув головою.

— Гаразд.

Анджело втупив свій погляд у його лице, і вони просиділи мовчки, мов два навіжені, кілька хвилин. Опісля Анджело хотів підвестися.

— Стривай, стривай! — вигукнув старий, — Сиди спокійно... Хочу сказати тобі щось дуже важливе... Дай мені цигарку...

— Не маю.

— Добре. Ти віриш у привиди?

— Відколи тебе знаю — ні.

— Гаразд. Якщо не віриш, то я йду... Знай, що я йду, — мовив він багатозначно.

— Та ні, цілком серйозно, — зупини" його Анджело, і очі в нього сповнилися темним прекрасним блиском. — Що ти хотів мені сказати?

Доктор був членом таємного товариства "Друзі темряви". Він, як розумна людина, надавав деякої ваги містицизму.

Родопе підійшла до нього, нахилилася до його вуха й шепнула:

— Виконай свою обіцянку, я хочу бачити його закоханим.

Сказала й зникла.

— Ти віриш у привиди? — так само незворушно запитав лікар.

— Вірю.

— Тоді їдьмо зі мною цього вечора... Лле, ясна річ, я тобі зав'яжу очі.

Душа в Анджело здригнулася... Доктор якось відразу став поважним і урочистим.

— Анджело, — мовив він тихо, — я повезу тебе до друзів темряви. Ти бачиш мене на людях веселим, з ясным чолом... Однак таким я не завжди буваю... Я покажу тобі справжнє життя, покажу щиру правду... Розваги... Друзі темряви — це друзі душевного задоволення. Ти побачиш очима свого розуму те, чого ще ніколи не бачив... Співатимеш своє життя в тисячах краплин світла й шалених почуттів... Ти житимеш... Хіба то життя, яким живуть люди? З порожнечою в їхніх душах, з їхніми стражданнями й банальними радощами — вони жалюгідне ніщо. Коли вже ми ніщо, то принаймні, нехай у нашу свідомість ввійдуть світло й темрява, небо й пекло, захоплення й розпач.

Анджело потиснув йому руку.

— А ти можеш, можеш... Ох! Якби ти зміг, лікарю... Відчуваю, як у мені пробуджується демон, як волає в моїй душі його голос... Так, саме цього я хочу... Однак нічого наполовину, нічого! Ще дешицю, а все. Хочу або шаліти від радощів, або скаженіти від болю... Шаленство — ось мій ідеал!

Сани мчали широкими засніженими вулицями, в повітрі зблискували, мов алмазний пил, падаючи на землю, поодинокі сніжинки, на високому сталевому кольору склепінні неба, наче янтарна квітка, плив місяць поміж темно-синіми хмарами, подекуди ніби зшитих з дрібних чорних клаптів, а подекуди пошматованих, подертих на срібне лахміття. Сани залишали на снігу сліди, ніби хтось пройшовся рубанком по довгій підлозі з липових дощок...

Дзвіночки на збруї видзвонювали водночас із цоканням копит. У санях, закутавшись у вовчі хутра, обшиті зверху сукном оливкового кольору, сиділи доктор де Лі в насунутій на вуха шапці з куниці та Анджело в шубі, накинутій наопашки, груди його були відкриті, а шия обвита довгим шарфом, що розвівався на вітрі... На голові в нього була висока боброва шапка, бліде обличчя виставлене назустріч холодному вітру та лапатим

сніжинкам, які мовби гасили вогонь у його душі. Очі в нього були зав'язані чорною шовковою хусточкою. Куди його мчать сани, він не знав... Нарешті вони в'їхали у ворота й зупинилися на порожньому подвір'ї, оточеному давно зогнилим парканом, по якому густими живими рядами, наче непрохідна хвиля, плелась лоза чорного дикого винограду. Серед двору стояв двоповерховий будинок. Вапно на його стінах почорніло від дощу й вітру, вікна були криті віконницями, в жодному з них не світилося. Доктор і Анджело встали із саней біля входу й піднялися сходами. Але ніхто не вийшов їм назустріч...

Доктор відчинив парадні двері й завів у них Анджело, а потім замкнув їх ізсередини на ключ. Тримавши Анджело за руку, він спустився з ним у просторе глибоке підземелля і аж там зняв шовкову пов'язку з очей юнака.

Вони стояли в приміщенні, стіни якого були геть чорні, наче із змащеного олією вугілля. Під склепінчастою стелею яскраво, мов алмаз, горіла велика лампа. При її світлі засновані павутинням стіни підземелля, гострі виступи на них і гладенька поверхня склепіння набирали суворого й запущеного вигляду.

— Де ми? — спитав Анджело.

— У печері демона кохання, — стиха відповів де Лі. — Подзвони цим дзвіночком і гукни: Абракадабра...

Анджело подзвонив.

— Ще раз... треба тричі, — пояснив де Лі.

Юнак покалатав ще двічі... Не встигла в приміщенні стихнути луна, як зненацька, немов з-під землі, перед ним з'явився вродливий хлопець. Обличчя бліде, як перламутр, у глибоких западинах сяяли великі темні очі, довге волосся чорними блискучими пасмами спадало на плечі. Вузькі, наче панхочи, штани, шовкове трико, взагалі весь одяг, тісно облягаючи стан, вигідно окреслював його постать і робив схожим на статую. На голові оксамитовий бузкового кольору капелюх з червоним пір'ям. У білих, мов сніг, руках хлопець тримав паличку...

— Що тобі потрібно, Анджело? — запитав він сумовитим і приємним голосом.

— Проси, що хочеш! — підказав лікар.

— Хочу, щоб ця похмура печера стала салоном.

Стіни враз повернулися, наче на завісах, відсунулися, і вони опинилися в прекрасній залі, підлога якої була встелена м'якими килимами, зі стелі звисали великі срібні канделябри, стояли оббиті вишневим оксамитом меблі, поліровані столи горіхового дерева... У кутку в мармуровім каміні горів вогонь.

— Ах, — зрадів Анджело, підходячи до каміна, — яке приємне тепло... Як тебе звати, мій вродливий демоне?

Містицизм завжди манив Анджело. Юнак уже не відчував ані найменшого страху.

— Чезар або Чезара, — відповів диявол і щиро всміхнувся.

— О звабливий гермафродите, — попросив вражений його красою Анджело, — підійди ближче й поцілуй мене.

Чезар зміряв його холодним поглядом.

— А це не входить до договору, який ми з тобою укладемо, Анджело... Я виконаю будь-яке твоє прохання, тільки не це. Ти повинен завоювати мою прихильність... Побачимо, чи ти зумієш, прегарний мій юначе...

— Але спершу я перевірю твою, демоне, чарівну силу! Перетвори-но цю порожню залу на танцювальну! Хочу веселитися... Хіба не бачиш, припливла мені до обличчя кров, аж воно вкрилося хворобливим рум'янцем. У очах мені темніє, ви обидва здаєтеся мені сірими привидами, намальованими на чорній стіні...

Чезар здійняв угору паличку... Стіни розступилися й раптом з усіх боків підземелля виникли зали, стіни яких були оббиті яскравим, мов сніг, атласом з вишитим по ньому темно-зеленим листям і червоними блискучими квітками, прикрашені дзеркалами в рамах чорного мармуру. У великих канделябрах горіли білі, мов цукор, свічки. їхнє полум'я скидалося на діаманти. В залах було тепло, повітря сповнене п'яних пахощів... З розпущеним, мов у поетів, волоссям, граціозно, розпашілі від запальних танців походжали по залах дівчата під звуки тихої музики. Скільки затаєної грації в їхніх білих оголених руках, довгих сукнях, вінках з червоних троянд на головах... Ніжна музика повнила серця дівчат радістю...

Поміж них снували юнаки в чорному вбранні, в білих, наче квітка лілії, жилетах, у сріблясто-сірих рукавичках, у блискучих черевиках, з алмазними запонками на манжетах. На стінах, у заглибинах замість вікон, стояли рядами вази з букетами свіжих квітів, що сповнювали залу приємною прохолодою, в кутку іскрився водограй, — його струмені, виблискуючи, немов срібло, здіймалися вгору й діамантами сипалися в басейн з білого мармуру.

Анджело сидів у кріслі, вражено дивлячись на цей весняний день, що народився в темряві підземелля. Всі друзі темряви були в невеликих оксамитових масках, які закривали чоло й ніс, тільки деякі з дівчат зовсім не мали масок... На їхніх обличчях блукав вираз сумовитої привітності...

— Але ж і гарні дівчатка, — мовив Анджело. — У цій блискучій залі вони схожі на привидів зі снігу серед алмазного повітря...

— О! Це найнебезпечніші дияволи, — пояснив доктор де Лі, — хоча вони й здаються квітами непорочності й доброти... Остерігайся їх... Взагалі, я почав побоюватися за твою долю, Анджело... Наш демон цього вечора перевершує сам себе... Глянь, як він, блідий і вродливий, байдуже проходить між гуртами чоловіків і жінок... Нікому не всміхнеться, нікому не скаже й слова... наче він щойно зійшов з неба й вічний відчай ще не торкнувся його божественної краси...

— Знаю... Мене вона не звабить...

— А якщо звабить... Вона, бач, грається лише з людськими серцями... Горе тобі, коли б їй спало на думку погратися й з твоїм серцем...

— Але ж, де Лі, мені стає нудно. Вся ця феєрія, зблиснувши на якусь мить перед очима, наче короткочасне видіння, зачаровує... Проте далі стає монотонною, мов застиглий балет або закам'яніла казка...

— Поклич демона...

— Чезаро! — голосно гукнув Анджело.

Чезара здригнулася, немов уражена гострим звуком дзвону, спохмурпіла й підійшла до Анджело.

— Чому Чезара, а не Чезар? — спитала й чарівно усміхнулася.

— Що, хіба тобі не подобається? Чи не могла б ти влаштувати концерт?

— Звичайно, але з умовою...

— Хочеш, щоб я співав?

— Так, так!

— Хочеш, щоб зіграли й драму? Я й тобі дам роль у ній...

— Я згодна.

Тоді на задній стіні розсунулася біла, як сніг, оздоблена пишними червоними, мов жар, трояндами завіса й показала сцена. Лаштунки зображали дерева й кущі, вкриті молодим темно-зеленим листям, а в глибині стояв березовий ліс, між плакучими вербами текла річка, на вершині пагорба височів старий замок з бляшаним дахом, весь залитий місячним сяйвом... На кін, що правив за сад цього замку з клумбами високих квітів, з таємничими боскетами, з рядами троянд, у костюмі доміно з відкинутим на спину капюшоном вийшла Чезара. Вона була чарівна. Її мармурове обличчя контрастувало з доміно чорного оксамиту та довгими косами, що чорними блискучими пасмами спадали на плечі. У широких рукавах білили тендітні, мов у королеви, руки з тонкими пальцями. З-під плаща виглядали її невеличкі ніжки в лискучих черевиках...

Вона заспівала... В її співі звучав такий солодкий смуток, що здавалось, вуста цього прекрасного демона розповідають про його тривалі й болісні страждання, у його голосі чувся такий відчай, така ніжність і покірливість, а водночас і такий високий дух, що хотілося плакати з жалю до нього. Проте Анджело відчував, що якби заплакав, то відповіддю йому були б гординя й морок її душі... Анджело дивився на неї і йому здавалося, що і його душа сповнюється шаленою непохитною гордістю, і що він схожий на лева пустелі, у якого серце б'ється дуже й щедро на будь-який звук, а не так тихенько, як тоді, коли закохаєшся в дівчину і ладен цілувати її руки й дути на палець, коли б вона вкололася голкою. Не було в цьому нічого неприродного... Навпаки, то було сильне й бурхливе почуття. Анджело подумав, що якби він любив цю дівчину-демона, то не зміг би сказати їй ласкавого слова, назвати її ніжним ім'ям, порівняти з квіткою або місячної ночі втішатися прогулянкою з нею...

"Ах! — подумав він. — Це не кохання, це піднесення над самим собою... Це почуття дерева, коли воно росте... лева, коли він вигрівається на сонці, арабського скакуна, коли він утікає від вогню... Здається, якби стиснув її в обіймах, то задушив би, а якби поцілував, то закривавив би вуста моїй мучительці... Ненавиджу її... ненавиджу до смерті..."

Завіса опустилася... Де Лі жестом запросив Анджело на сцену. Русяві дівчата, які брали участь у п'есі, в коричневих шовкових трико, у вишневих атласних камзолах^ у чорних оксамитових капелюшках з білим пір'ям, кинулися йому на шию... Він лагідно вивільнився з їхніх обіймів, пішов до кабіни, одягнув чорне трико й чорний

оксамитовий камзол, узяв широку блискучу мантию й накинув собі на плечі... Мав грати роль молодого рицаря, в якого закохана королева... У драмі йшлося про життя цього рицаря серед фей, воно весь час сповнене людських інтриг, і рицарю здається, що він може збожеволіти серед цієї приємної плутанини... То була дуже гарна п'єса... В одній із сцен рицар з'являється перед королевою... Її грала Чезара... Ніколи ще стільки запальних слів, сповнених нестямної любові, не говорила жінка... А він відповідав холодно й стримано, немовби побоювався, що кохання не принесе щастя... Королева казала йому неправду, а він подумав, що їй загрожує небезпека... Вона кинулася в його обійми, і її серце сповнилося радістю. Воно билось так шалено, що мало не вискочило з грудей, він чув його калатання, а вона обвила руками його шию, і здавалось, не хотіла відпустити.... Її спрагли губи шукали його вуст, щоб пристрасно поцілувати... Ніби удав під виглядом вигнаного з раю ангела, вона обвила його гарну голову руками, немов хотіла задушити його в палких обіймах...

— Ради бога, Чезаро, що з тобою? — спитав він тихо.

— Ох! Я люблю тебе, — гаряче зашепотіла вона. — Не бачиш, що я шалію від кохання, вродливий мій юначе...

— Глядачі сміються... Мовчи... Опустіть завісу!

— Ох, завіса не падає... А я не відпущу тебе... не відпущу!

Він вивільнився з її обіймів... Глядачі стихли... Анджело почав імпровізувати. Декламував з болісною гордістю... Великі краплі поту вкрили його гарне чоло, сині очі заблищали... довгі віії зводилися вгору, здавалось, він хотів поглядом прикувати Чезару на місці, перетворити на камінь, на прекрасну мармурову статую... Його постать була ніби відлита з металу... Він застиг, жодного руху його гнучких рук, струнких ніг. Тільки обличчя пашіло від нестямного захоплення... тільки тонкі губи ворушилися, вимовляючи слова...

Завіса опустилася...

Де Лі схопив Чезару за руки, яка мало не знепритомніла.

— Який він вродливий! — промимрила вона, усміхаючись сумно, покірно й закохано.

Анджело пішов до своєї кабінки... Був утомлений... втомлений її поцілунком, її пристрасними обіймами. Йому здавалось, ніби його хтось побив.

— Анджело! — почувся голос Чезари.

Він підвівся... Вона зайшла й запросила його до своєї кабінки.

— Роздягни мене.

— Що?!

— Роздягни, кажу тобі... — мовила гнівно.

Анджело розстебнув корсет. З-під синьої сукні показалися білі, мов сніг, прекрасні плечі... Він засунув руки між її перса... Вона важко дихала й дивилася на нього холодним поглядом.

— Облиш, не будь дитиною... Іди до мене... Стань на коліна... Зніми з мене черевики й панчохи.

Анджело божеволів. Його очі наповнилися сльозами шалу, коли він відчув у своїй руці

гладеньку шкіру невеличкої ніжки... Він підніс її до вуст...

— Ти мене любиш, Чезаро? — спитав тихо.

— Мені таке й на думку не спадало... Роздягай, жіночий ненависнику!

І він знімав з неї вбрання, поки вона, тремтячи з холоду, залишилася зовсім голою, відбиваючись у дзеркалі... Анджело жадібно розглядав її мармурове тіло, йому хотілося схопити дівчину в обійми... Однак холодний порух її руки зупинив його.

— Я демон кохання, навіжений! Чому ти принижуєшся передо мною?..

— Я зовсім не принижуюся... Але ж я людина... Облиш мене, дай мені заспокоїтися...

Чезара взяла Анджело за руки, посадила його в крісло, обняла за шию, розкуйовдила чуб. Потім припала вустами до його очей, ніби збиралася їх випити, гладила чоло й цілувала... Нестримна хіть розлилася по всьому його тілі... серце шалено калатало... він почував себе безсилим, хотілося в цю мить померти...

— Змилуйся надо мною, — попросив він півголосом, — зглянься...

Вона покvapно одягнулася в його вбрання, в якому він виступав на сцені.

— Яка ти тепер гарна... Ти вродливий і засмучений паж, ти Гамлет-жінка.

— Це я так бавлюся тобою... як тигриця своєю здобиччю... Бо ти, Анджело, моя здобич... кожен мій поцілунок для тебе буде хтивою мукою, в моїх обіймах ти зазнаєш нестерпних і солодких страждань... жорстоких похитливих мук... бо саме так я хочу любитися.

Вона усміхнулася, її вуста, здавалось, прагнули поцілунку.

Однак тепер у нього прокинулися його колишні гордощі... Він знову став холодним і незворушним...

— Побачимо... — сказав.

Почував себе виснаженим, хотілося спати, від втоми вже не був здатний сприймати нові муки й нові марення.

— Давай, — запропонувала Чезара, — поїдемо звідси...

Вона зав'язала йому очі, і вони поспішно вийшли на холодне січневе повітря. Надворі на них чекали сани, коні нетерпляче били копитами об землю... Чезара взяла Анджело, наче дитину, на руки, поклала в сани на широку шубу, стрибнула коло нього й обгорнула їх обох нею... Коні помчали галопом, а вони лежали закутані, немов у затишному гороб'ячому гнізді, висуваючи назовні голови, коли їм того хотілося... Почувалися, ніби дома в ліжку, накриті з головами периною. Чезара бавилася ним, стискала в обіймах, пестила, як дитину або пташку, яку задушила б, голублячи і пригортаючи до грудей... Її гладеньке, повне обличчя ніжно тулилося до лиця юнака, він відчував, ніби вона торкається до нього м'яким оксамитом, її вуста легенько покутували кінчик його вуха.

— Я демон кохання, — шепотіла тихим голосом, — я диявол, знай це, знай... Причеплюся до тебе, мов плющ до дуба, поки твоє тіло не висохне в моїх обіймах, як висихає дуб, виснажений ненаситним корінням плюща... Я погублю тебе, вип'ю твого душу, поглину її, ніби краплю роси, моїм спраглим серцем, ангеле!

Чезара обвила Анджело руками й ногами... міцно притискала його до грудей, немов

прагнула розчавити... немов не хотіла відпустити від себе. Кров у їхніх жилах вирувала, як виноградне сусло, закопане в землю... їм здавалося, що якби в них на грудях були рани, то бризкала б крізь пори... безумовно, що в момент такого напруження їхня кров змішалася б, а їхні тіла зрослися б, мов два стовбури.

Була то пожадлива хтивість, сповнена відчаю, солодкої гіркоти, що, вдавалось, рвала його нерви, висушувала мозок, розливала по його тілі виснажливу кволість... Весь він був наче надмірно натягнена струна, що повинна або обірватися, або видовжитися так, щоб назавжди втратити свою пружність...

Анджело метався в обіймах Чезари, мов горлиця в кігтях орла, і здавалося, що так само, як ягнятко, яке своїм писочком шукає морду вовка, аби поцілувати, бо не знає його і гадає, що то собака, так і він, наче хвора дитина, мимоволі шукаючи її вуста, немовби говорив: "Я соромлюся, коли шукаю твоїх вуст... тому торкнися моїх спраглих губів, пощади мою простоту й поцілуй мене, поки не відчуєш, що мої губи знемагають... однак ти не відаєш, скільки зусиль я докладаю, аби виразити вустами свої жадання, які геть заповнили моє серце й душу, так, що коли б ти захотіла їх вирвати, то вирвала б і життя разом з ними... Я ніби квітка з глибоким корінням... Хто зуміє пізнати по маточці квітки, як глибоко сягає її корінь? А коли хтось це знає, той хай попередить її бажання..." І Чезара збагнула з його обличчя, яке набрало особливого виразу невинності, з його міни закоханої дівчини... що він, незважаючи на повільність жестів, вмирає від любові. Анджело був настільки захоплений коханням, що воно могло б його зараз убити, і він не вчинив би опору, навіть не відчув би цього, як метелик, що летить на вогонь і гине, як ефемериди, які вмирають у шлюбну мить...

Вона відвезла його додому... Він був сп'янілий від кохання, ледве тримався на ногах... Як сонну дитину, роздягнула його Чезара, поклала в ліжку, укрила... Потім почала легенько гладити його по чолі, поки не побачила, що він заснув, заснув глибоким сном од перевтоми, од бурі в душі. Посміхаючись, вона глянула на нього... окинула оком кімнату... побачила на вікні у вазі троянду, взяла її, поцілувала й поклала йому на вуста.

— Хай мій поцілунок залишиться до завтрашнього ранку на твоїх губах, ангеле! — стиха прошептала. — Здається, я ще ніколи так не кохала, здається, дотепер я зовсім не любила... У мені мовби зібралися всі демони... Здається, що кожна крапля моєї крові сповнена мук і пристрасті... Якими ж були мої попередні коханці? Агресивні, ніжні. неприродні, хвалькуваті, брутальні... А цей дозволяє себе любити... Дає своїй душі мучитися від моїх палких слів і обіймів. Він м'який, мов чистий віск... і водночас опирається... Опирається, сповнений ніжності й безсилля... Він — моя юна квітка... Здається, мені шкода зірвати тебе... Хочеться втекти геть, покинути цього непорочного юнака, схожого на Адоніса, щоб він залишився з своїми меланхолійними думками, щоб помер, як помирає первісна краса квітки... як, утім, уже вмер колись, ставши подібним до скам'янілого ангела, щоб більше не борознили пристрасті його ніжне й кругле личко й не сушили його. Щоб не стали потворними оповиті легким серпанком смутку його вилиці... І все-таки... Ах! Та що це я! Зовсім розкисла. Нумо, демоне... Він це перший,

не буде й останнім, — мовила вона, майже з ненавистю посміхаючись. — Хоча, — додала лагідно, — хоча, Чезаро, він і єдиний у своєму роді.

Анджело прокинувся наступного дня досить пізно... Почувався таким утомленим, немовби напередодні його били смертним боем, а потім загорнули в мокре холодне простирадло... Він увесь горів... Його уяву заповнили якісь невиразні картини, помутнілі образи, чорні хмари... У нього був такий настрій, як у людини, що зазнала жорстоких тортур інквізиції й тепер із потрощеними руками й ногами лежить у м'якому ліжку... Біль ніби й не сильний, та коли торкнутися побитих місць, біль стає жахливим...

"Я мушу втекти від неї,— думав Анджело, — мушу, бо якби вона просто вбила мене, то було б краще... Але ж вона мучитиме, вбиватиме в мене нерв за нервом, думку за думкою, шматок за шматком мого мозку гинутиме від її поцілунків... Ах! Як уміє ця жінка цілувати... Дрож тебе проймає... Після кожного поцілунку вмираєш, щоб воскреснути і знову померти від наступного... Якби я був одягнений у залізний панцир та бився на турнірі, тіло моє не було б таким виснаженим, як після її обіймів. Здається, вона й справді прилипла до мене й усіма своїми порами виссала кров з моїх жил, силу з нервів і м'язів... Страшна ця жінка чи, точніше, цеп демон..."

Отже, зморений душевними муками, він одягнувся, подивився в дзеркало... Його бліде, аж синє обличчя, ніби вкрив бузковий серпанок... Проте юнак був ще вродливіший, ніж досі...

— Вранішній поцілунок, сердешний мій Анджело, — мовив він, сумно усміхнувшись. — Поцілуймо ці уста, які вже не є незайманими...

Він нахилився й поцілував своє відображення в дзеркалі...

Хоча в кімнаті було тепло, Анджело відчув, що мерзнуть руки, пальці, тому налив у фарфорову чашку спирту, підпалив і грів їх над блідо-червоним полум'ям.

Потім подався в сад прогулятися засніженими алеями, серед укритих інеем безлистих дерев. У Анджело було таке відчуття, ніби він довго нездужав, а зараз уперше після хвороби вийшов надвір з лікарняної палати... Він грівся на зимовому сонці, і йому здавалося, що вічне джерело життя наливає його тіло здоров'ям і свіжістю...

"Ні! Ні! — думав він. — Не хочу більше її бачити!" Дивився, як серед теплого зимового дня на вулиці граються діти, кидають ^дпе в одного сніжки... Лунав сміх, було весело, гарно. Довколишня природа, люди щиро раділи життю, тільки Анджело, дивлячись глибокими, розумними, але повними безнадії очима, хмурився, не тішився своїм життям...

— А ще кажуть, що немає щастя на світі,— промимрив він.

Вулицею юнак вів під руку розрум'янену повненьку дівчину в підбитій хутром шубці, з муфтою. Дівчина, час від часу хіхікаючи й лукаво усміхаючись, крадькома ніжно поглядала на свого супутника... Її карі очі сяяли наївною радістю життя.

"Ах! — дивлячись на них, подумав Анджело. — Я не такий, як вони, молоді душею... Я не такий щасливий, як вони!..."

Надвечір прийшов де Лі, щоб знову забрати його з собою.

— Нікуди я не поїду... Більше не хочу її бачити...

— І не побачиш, обіцяю...

— Ну, коли так... їдьмо!

Доктор зав'язав Анджело очі, і вони на санях знову поїхали до того самого будинку. Спустилися сходами в підземелля друзів темряви... Де Лі залишив юнака самого... Той зняв пов'язку з очей і побачив, що опинився в невеликій кімнаті, обклеєній чорними шпалерами... У каміні червоного мармуру горів вогонь, на стіні висіло дзеркало. Підлога була застелена м'якими килимами.

Посередині стояв стіл, на ньому срібний свічник, біля столу — двоє крісел з високими спинками...

Увійшла Чезара.

— Де Лі обманив мене, — осудливо мовив Анджело, — даруй мені, однак я більше не хотів тебе бачити.

Вона була дуже сумна.

— Гаразд, гаразд, — заговорила скрушно, — я розумію твоє почуття... Ти прагнеш спокійного щастя, якого я не годна тобі дати... Моє кохання стомлює тебе... Проте хто тебе змушує любити мене? Навпаки, коли хочеш, я приведу в твої обійми гарних, мов ангели, дівчат... Із світлим, як золото, волоссям... бо я твоя служниця... я демон кохання. Ти віриш мепі? — спитала понуро. — Повинен вірити, поки ще вільний, щоб відв'язатися від мене... поки ще не пізно... бо я не хочу обдурювати тебе щодо твого майбутнього... Ти висохнеш під моїм подихом, як квітка, вирвана з корінням, під спекотним літнім сонцем... Маєш це знати... Тобі потрібні ангели? Я зумію їх звабити для тебе... Тільки щоб потім вони не стали тобі огидними...

На його вустах промайнула усмішка невимовного і святого щастя. Помітивши її, Чезара гидливо й зневажливо скривилася. Вона з виразу обличчя могла заглянути в людську душу.

— Зараз я приведу ту, кого ти жадаєш... Ангела... Де Лі, — відчинивши двері, запитала вона лікаря, — де наша лілія, котра ще від учора зітхає по Анджело?

Чезара стала перед дзеркалом і, дивлячись у нього, надала своєму обличчю іншого вигляду. Потім сіла в крісло... Ніколи ще Анджело не доводилося бачити такого доброго й лагідного людського обличчя... Вона була уособленням ангела жалю й співчуття...

Він довго дивився на неї, опісля відвернувся, сів у крісло так, що його не було видно з-за високої спинки, і втупив очі в жар каміна. Відчинилися двері, і він почув ніжний м'який голос, тихий шелест газової сукні, чиюсь легку ходу по пухнастому килиму...

— Добрий вечір, Чезаро, — привіталася дівчина весело, як дитина.

Анджело непомітно виглянув з-за спинки крісла.

На обличчі в Чезари ще зберігався вираз невимовної ніжності, ласки й доброти, якого вона надала йому перед дзеркалом.

— О Еллі! Моя дівчинко! Підійди-но до твоєї матері, дай тебе поцілувати... Яка ти гарненька... Ти ангел... Ти пуп'янок троянди... З чим тебе порівняти?.. Розкажи мені, як

тобі спалося...

— Ах! Я не могла заснути... Ніяк не йшов з думки... ти знаєш хто... Ні! Не називаю його імені...

— А-а-а... Ан...

— Ні... Не нагадуй... Здавалося, ніби я тримаю його голову в своїх руках... ніби він стоїть на колінах передо мною, а я дивлюся в його очі... дивлюся... і дивилася б завжди...

Анджело слухав і всміхався.

— Зрештою, знаєш, мені здавалося, що й він також дивиться на мене... Ах! Як? Сама не знаю як... Що я тобі розказую... Як тільки задрімаю, відразу бачу перед очима живі сни... Ах! Як би я його любила, здається, цілувала б йому руки, коли б він дозволив...

— А якби він дізнався, що ти його кохаєш?.. Якби він також полюбив тебе, моє ангелятко?

— Ох, не говори цього, не говори... Ах! Як ти можеш таке думати... Знаю, він навіть і не згадує про мене, нещасну звичайну дівчину...

— А проте саме таку він тебе любить, — відповіла Чезара лагідним м'яким голосом. — За твою наївність... Він хотів би, щоб ти розкрилася перед ним у всій своїй непорочності, щоб він міг зазирнути в твою душу, збагнути зміст приємних нісенітниць, люб'язних і цікавих, які ти могла б казати йому тисячу разів на день... Скільки загадок загадала б ти йому, щоб він посушив над ними голову... Ти не свідомо своєї сили, дівчино рожеві вустонька! Або ти лукавиш, удаєш, ніби не відаєш!

Еллі засміялася своїм срібним голосочком.

— О, я знаю, що я гарненька, — сказала вона задоволено, — знаю, що можу подобатися... Одначе, клянуся тобі, Чезаро... Я не знаю, чи може він мене любити... Його погляд був такий холодний... Тим часом я... я віддала б життя, аби хоч раз поцілувати його.

— То я його покличу... — посміхнулася Чезара й радісно заплескала в долоні.

— Ні, ні, ні! Прошу тебе, Чезаро! Ради бога...

— Тобі буде приємно, якщо він прийде? Скажи...

— Ні...— заперечила дівчина і ствердно кивнула головою.

— Скажи... Ти його любиш?

— Ні! — мовила Еллі, схиливши голову на груди і граючись краєм фартуха.

— Я йду кликати... Поцілуй мене, ангелятко...

Еллі з вдячністю поцілувала її в уста. Чезара вийшла й замкнула за собою двері на ключ.

Тоді Анджело повернув крісло в бік Еллі. Вона побачила його.

— Ах, пане! — скрикнула злякано.

Сором і наївність, легке обурення й докір — цілий світ суперечливих почуттів заграв на її лиці...

Він упав перед нею на коліна.

— Ти нагнівалася на мене? — спитав лагідно.

— Так!

— Якщо хочеш, давай помиримся...

— Так!

— Поцілунком?

Вона заперечливо хитнула головою.

Проте Анджело сів коло Еллі, взяв її голову в руки, повернувшись до себе рум'яне личко й поцілував у губи... Відчув, що й вона відповіла йому на поцілунок, але якось несміливо, ніби й не поцілувала... Потім відштовхнула його.

— Ти мене любиш... Я знаю, Еллі... Не обманюй моє серце...

Її очі наповнилися сльозами.

— Ти не віриш мені,— мовила вона тихо.

— Тоді поцілуй! — попросив Анджело.

Дівчина припала вустами до його вуст, і йому здалося, наче до них прилипла зріла соковита ягода... Він відповів їй...

— О, як ти солодко вмієш цілувати, Еллі...

— Ой! Я ж пі в кого цього не вчилася... Це само собою... Не осуджуй мене...

— Чого ж ти тоді відсуваєшся від мене, пригорнись, дай тебе обняти...

І Анджело злегенька притягнув її до грудей...

— Ой, дивись, — сказала дівчина, — як погано зав'язана твоя краватка.

І торкнулася рукою його краватки.

— І чуб у тебе не зачесаний, як слід. Немає й запонки на рукаві.

— Вона впала за пазуху, Еллі, пошукай.

Еллі засунула руку йому під сорочку. Він узяв її в свою й міцно притиснув до серця.

— Не знаходжу, — промовила дівчина й заплющила очі від сорому. Потім розплющила їх і з слухняною й сумовитою серйозністю подивилася на нього. Немов збиралася сказати йому: "Хотіла тобі докорити, однак не зроблю цього".

Тоді Анджело розстебнув їй блузку.

— Пошукаю свою алмазну запонку, — сказав, — може, вона загубилася між твоїми персами.

— Ні, ні,— попросила Еллі, захищаючись.

— Ось вона, — мовив Анджело й припав вустами до соска білої, мов сніг, груді, що показалася з-під корсета.

Дівчина боронилася від його пестощів, але легенько, про людське око... Вона давно вже не мала сили відмовити йому в чомусь.

Він загасив світло, і глибока темрява оповила їх любовні зітхання.

Коли Еллі й Анджело, покидавши вбрання куди попало — на підлогу, на крісла — і міцно притулившись одне до одного в обіймах, майже голі спали на дивані, до кімнати зайшла Чезара з лампою в руці й глянула на них... Була вона бліда, серйозна і сумна... Принесла з собою біле пахуче простирадло, вкрила ним молодят, відтак сіла перед каміном і довго-довго вдивлялася в згасаючі жарини... В її очах було повно сліз... Аж ось вона швидко підвелася, відкинула край простирадла, поцілувала Анджело в лоб і

прошепотіла:

— Ти мені за це заплатиш сторицею, хлопчику, заплатиш!

І вийшла з кімнати.

Наступного дня сумна Еллі ходила по кімнаті й не дивилася на Анджело. Він був блідий, його ласкаві очі потьмяніли, втратили свій демонічний блиск.

Вона одягнулася, допомогла і йому, застібнула сорочку на шиї, зав'язала краватку...

Була покірлива, мов ягнятко...

— То ти мене любиш, Анджело?

— Ще й питаєш... А ти, Еллі, давно в товаристві друзів темряви?

— Ах!.. Зараз розповім... Я тебе зустріла в салоні пані Н. Нас познайомили, однак ти глянув на мене зверхньо, сказав якусь банальність і пішов геть... А я стежила за тобою, дивилася в дзеркало, аби побачити в ньому, як ти стоїш біля вікна... Цілими вечорами отак сиділа, а щоночі плакала... Ох! Як я тебе кохаю, Анджело, — мовила вона, вкриваючи його обличчя поцілунками. — І ось якось підходить до мене лікар де Лі. Дивиться мені в очі, як він уміє це робити, якось чудно...

"Ти, певно, любиш Анджело", — каже мені невиразним звичайним тоном, як ото він має манеру говорити...

"Ні", — заперечую.

"Якщо хочеш його побачити, ходи зі мною цього вечора до клубу друзів темряви".

"Але ж я не хочу його бачити..."

"Мої сани заїдуть по тебе", — пообіцяв він.

"Я не хочу їхати вашими саньми..."

"Сани чекатимуть на тебе ввечері біля хвіртки твого саду", — посміхнувся доктор і підвівся.

І я, Анджело, пішла вночі в сад, відчинила хвіртку, сіла в сани й опинилася тут.

Вона взяла його праву руку в свої, поплескала й поцілувала.

— Еллі!

— Стривай, Анджело... Я вже не маю чого віддати тобі... Я тобі віддала все... Давно вже я не належала собі, давно була вся твоя... Змилуйся наді мною... Якщо ти думав, що я чемна... то ось вона — моя чемність... Якщо думав, що я вродлива, то ось уся моя врода... Все моє лице освячене твоїми поцілунками... Якщо не можеш мене любити, то люби, Анджело, свої поцілунки, люби мої очі, бо вони дивилися на тебе, бо не відривали свого зору від твоєї краси... люби мої вуста, бо вони торкалися твоїх... Люби себе, Анджело, в моїй істоті... — сказала дівчина йому на вухо крізь плач, палко пригортаючись до грудей юнака, — люби свою дитину...

Анджело нічого їй не відповів. Йому здавалося, що він злочинець, що страшний гріх ятрить його душу...

— І як ми будемо жити? — спитав він і скрушно посміхнувся.

— Як? Ах! А ось як... Я так собі це уявляю... Вранці, коли ти ще спатимеш, я поцілую твої очі, й ти прокинешся... Потім принесу тобі каву, сорочку із запонками, шкарпетки, халат, феску, цигарку... одягну тебе, й ти підеш у своїх справах... А я, zostавшись дома,

виготу пил з твоїх книжок, упорядкую папери, загострю списані пера, і коли ти прийдеш додому, обід буде на столі, застеленому білосніжною скатеркою, тарілки чисті, склянки чисті... Після обіду за кавою ми говоритимемо нісенітниці, а потім, — додала вона тихо, самими губами, — потім... у нас народяться діти... гарненький, як ти, хлопчик, твоя копія і схожа на мене дівчинка... Ах! Ми будемо щасливі!

— Так, щасливі! — повторив він понуро. "О 'Чезарої Гемонська твоя душа, — подумав, — як ти вмієш читати в людських душах... як можеш бачити в них їхнє майбутнє! Я чудово зрозумів твою вчорашню презирливу посмішку".

— Однак ти здаєшся сумним, мій любий друже... Чому?

— Я втомлений, дружино моя, ніжна моя жіночко, і більш нічого.

— То я піду, побіжу додому... Ти прийдеш до нас просити моєї руки, чиї не так?.. Приходь сьогодні, я з нетерпінням чекатиму тебе... Ох! Як я тебе люблю...

Вона накинула шубку на плечі, поцілувала його й зникла за дверима.

Сумний Анджели залишився сам.

— Так ось яким буде моє майбутнє життя... Прощайте осяйні мрії... Я стану скромним чоловіком звичайної жінки... У нас будуть діти... Вранці вона приносить мені халат і пантофлі... Тьху! Гидка перспектива, сповнена нудьги й одноманітності...

Чезара в костюмі Гамлета стояла в кутку кімнати й сміялася. Бог знає, коли й як вона пробралася в кімнату. Вислухавши слова Анджели, сказані тихо, але досить виразно, вона зареготала іронічно й холодно.

— Перестань! Замокни!

— Ах, он що! Так ось який твій ідеал... ось яким буде твоє життя з ангелом... ось мета, яку природа хоче здійснити, наділивши цю дівчину наївністю й грацією... Хлопчик... Дівчинка... Сповнене пристрастей шлюбне ложе, застелене простирадлами, які треба дуже часто міняти... Недовго ж опирався ангел, чи не так? Природа квапилася якнайшвидше досягти свою величну ціль — продовження роду людського, і забезпечила собі це за допомогою бурхливих обіймів, ніжного опору, недомовок... Ох! Тьху! Ха-ха-ха-ха! Ну що? Тікаєш?

— Я б тебе вбив, Чезаро. За яким правом ти кепкуєш з мене?! Я в розпачі...

— Ти навіжений сліпець... Хіба не бачиш, що ти лише знаряддя, що радощі, страждання, захоплення, задоволення від доторку до жіночих перс нічим не посприяють хіті, жаданню, які відчуваєш до наївної дівчини, бо чим щирішою буде дівчина, тим важче їй спаде на думку вбити свою дитину... Хіба не бачиш, що ти засіб у руках демона, що іграшка власних почуттів, що ніщо з того, що ти маєш, не твоє, що ти лише засіб, за допомогою якого природа здійснює свої так звані величні цілі...

Хіба не бачиш, що закони, держави, монархи, релігії — не що інше, як численні засоби для забезпечення цього брудного акту розмноження, щоб потім кинути вас, чоловіків, у обійми дріб'язкової одноманітності, нудоти, банальності, одне слово, життя, яке викликає в мені відразу?.. Уявляю тебе в розшитому квітами халаті, у пантофлях, з фескою на голові, з люлькою в зубах, з купою дітей біля себе, зайнятим монотонною й нецікавою роботою. Згодом ти помреш, і твої рідні діти проживуть таке ж духовне

життя...

— Ти маєш слухність... Над цим думаю й я... Цить, твій сміх мене дратує...

— І чого б це я мовчала?.. — схрестила руки на грудях Чезара. — Ти погубив цю дівчину... Ти ж знав, що не зможеш її любити, міг, принаймні, подумати, що вона не задовольнить тебе, проте все-таки спав з нею, як з дружиною... Ти її зробив нещасною... Гадаєш, мене хвилює, що тебе мучить совість? Ні! Адже я демон...

— Але ж ти мені її привела...

— Ну й що? Не заперечую... Я хотіла тебе випробувати... 'Чому ж ти дозволив спокусити себе?

— Я не каюся...

— Не каєшся... Гаразд... Дівчину батьки проженуть з дому... Вона народить у злиднях... Стане пропащою жінкою... Якщо ти не візьмеш її за дружину... Але ти одружишся з нею... Житимеш погано, будеш волочитися за іншими жінками... Я ж постараюся, аби вона про це довідалась, і тоді прощай домашній затишок, тільки тоді ти визнаєш, що таке пекло на землі... А зараз ти навіть не уявляєш цього... Досі твоя меланхолія й чорна злість, з якою ти дивишся на світ, були лише блідими теоріями в порівнянні з тою дійсністю, яка на тебе чекає.

— Я все витерплю...

— Прощай, Анджело...

— Чезаро... Чезаро, — промимрив він, стаючи перед нею на коліна, — я кохаю тебе... Невже ти не можеш мені простити?..

— Що простити? Чи я люблю тебе? — кинула вона й швидко подалася з кімнати.

— Потім Еллі прийшла до мене, батько прислав її, щоб вона знову попросила в мене пробачення... Я сказала їй, що ти не можеш одружитися з нею, і пояснила чому... Сердешна дівчина довго плакала... Проте я знаю, як її втішити... Їй в мене камердинер, пристойний хлопець...

— Чезаро!

— Ох, господи! Але ж ти, Анджело, божевільний... Бона по-своєму буде щасливою... Йди-но сюди і вищи кров з рани... не бачиш — тече по одягу...

Анджело припав губами до укусу на її груді й виссав рубінові краплі, що, здавалося, стікали на білий сніг... Чезара тримала його голову в руках... потім підвела і вдячно поцілувала в червоні від крові уста... А тоді застібнула блузку, підняла юнака, мов дитину, на руки, пригорнула до грудей і почала його пестити.

— Ох, як ти змушуєш мене страждати, — шепнув він тихо.

— Гаразд, тобі ще не відомо те, чого я хочу. Аби ти знав... Ти, друже мій, повинен вибрати одне з двох: або звичайну, буденну нудьгу, або страждання, пристрасть, шал... тобто або Еллі, або я! Я тебе не обманюю, кажу тобі заздалегідь: якщо візьмеш мене, я вкорочуватиму тобі життя... просто замучу... але не пошию тобі халата, не виплету кисета для тютюну... Я, не впадай у розпач, не народжу тобі дітей... В одному запевнюю: тобі не буде нудно зі мною, однак, можливо, ти мені сам набриднеш... тоді, ясна річ, усе скінчиться... тоді, знай, ти маєш померти, а не збожеволіти...

Вона гойдала Анджело на своїх колінах, засувала руки йому за пазуху, і він відчував, як чорніє світ перед його очима.

— Ах! Я опирався б тобі, якби мав силу! — мовив він з болем. — Але тепер... тепер, коли я ладен віддати цілий світ, усе своє життя за один твій поцілунок... тепер уже запізно, дияволе-жінко...

— Ніжну насолоду, шал страждань... ось що я можу тобі дати... В одному будь певен: я тебе кохаю. Не дури себе, що любов дуже схожа на ненависть... Я заради тебе готова піти на смерть...